

Coping Strategies Against Information Disorder

Κατευθυντήριες γραμμές για τα άτομα στην πρώτη γραμμή

Co-funded by
the European Union

Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ' ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο EACEA δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις εκφραζόμενες απόψεις.

Συγγραφείς:

*Eliane Smits van Waesberghe & Tim Paulusse — Verwey-Jonker Instituut
(Κύριοι συντάκτες)*

Leen D'Haenens & Joyce Vissenberg — KU Leuven

Tzvetalina Genova – International Management Institute

Wolfgang Eisenreich – Wissenschaftsinitiative Niederösterreich

Sonja Bercko Eisenreich – Integra Institute

Alenka Valjašková — QUALED

Παντελής Μπαλαούρας — Connexions

Δήλωση σχετικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας:

Το έργο αυτό έχει αδειοδοτηθεί με άδεια [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Μπορείτε να:

- Μοιραστείτε — αντιγράψετε και αναδιανέμετε το υλικό με κάθε μέσο και τρόπο
- Προσαρμόστε — αναμείξτε, τροποποιήστε και δημιουργήστε πάνω στο υλικό

Υπό τους ακόλουθους όρους:

- Αναφορά Δημιουργού - Θα πρέπει να καταχωρίσετε αναφορά στο δημιουργό, με σύνδεσμο της άδειας, και με αναφορά αν έχουν γίνει αλλαγές. Μπορείτε να το κάνετε αυτό με οποιονδήποτε εύλογο τρόπο, αλλά όχι με τρόπο που να υπονοεί ότι ο δημιουργός αποδέχεται το έργο σας ή τη χρήση που εσείς κάνετε.
- Μη Εμπορική Χρήση — Δε μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το υλικό για εμπορικούς σκοπούς.
- Παρόμοια Διανομή — Αν αναμείξετε, τροποποιήσετε, ή δημιουργήσετε πάνω στο υλικό, πρέπει να διανείμετε τις δικές σας συνεισφορές υπό την ίδια άδεια όπως και το πρωτότυπο.

Κεφάλαιο 2

Δράσεις & Δεξιότητες

Ομάδα-στόχος

Οι εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές απευθύνονται στους λεγόμενους «πρώτους τομείς». Ο όρος «πρώτης γραμμής» είναι ένας γενικός όρος για όλους τους ανθρώπους που έρχονται σε άμεση επαφή με άτομα που είναι ευάλωτα σε διαταραχές της πληροφορίας, εστιάζοντας σε ομάδες στην επαγγελματική εκπαίδευση. Παραδείγματα ανθρώπων που εμπίπτουν στον γενικό όρο είναι: εκπαιδευτικοί, εκπαιδευτικοί, εκπαιδευτές, σύμβουλοι και σύμβουλοι νεολαίας, κοινωνικοί λειτουργοί και εργαζόμενοι στον τομέα της νεολαίας. Ωστόσο, αυτή είναι μια μη εξαντλητική λίστα. Το πεδίο εφαρμογής αυτού του έργου περιλαμβάνει επίσης και άλλα άτομα που εργάζονται στον τομέα της εκπαίδευσης, της κοινωνικής πρόνοιας ή της υγειονομικής περίθαλψης.

Ομάδα-στόχος	3
2.1 Εισαγωγή στο παρόν κεφάλαιο	6
Η σχέση μεταξύ παραπληροφόρησης και ριζοσπαστικοποίησης	6
2.2 Εντοπισμός και δράση για τη ριζοσπαστικοποίηση.....	8
Ερώτημα 1: ποιες βασικές γνώσεις σχετικά με τη ριζοσπαστικοποίηση θα πρέπει να έχετε ως επαγγελματίας;	8
Εξάρτηση από το ευρύτερο πλαίσιο	8
Πώς να αντιμετωπίσετε την εξάρτηση από το ευρύτερο πλαίσιο	9
Ερώτημα 2: πώς μπορούν οι επαγγελματίες να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν τα σήματα πιθανής ριζοσπαστικοποίησης στους νέους; Ποιες είναι οι προοπτικές δράσης σε περίπτωση ριζοσπαστικοποίησης ή αποφυγής της ριζοσπαστικοποίησης;	11
Σήματα κόκκινης σημαίας.....	11
Αποκτηθείσα γνώση και νοοτροπία.....	12
Επί του τρίτου ερωτήματος: Πότε, πώς, με ποιον και υπό ποιες συνθήκες θα πρέπει να κοινοποιείτε/αναφέρετε ενδείξεις πιθανής ριζοσπαστικοποίησης στους νέους;	12
Διαδικασία για τον εντοπισμό της ριζοσπαστικοποίησης.....	12
Συναισθηματικός επαγγελματισμός.....	13
Πρόληψη προκαταλήψεων.....	15
Αναζητήστε υποκείμενα προβλήματα.....	16
Επί του τέταρτου ερωτήματος: πώς μπορείτε να παρέμβετε προληπτικά στη ριζοσπαστικοποίηση εστιάζοντας σε προστατευτικούς παράγοντες; 17	
Ανθεκτικότητα	17
Ατομική ανθεκτικότητα.....	21
Ανθεκτικότητα εντός των κοινοτήτων.....	21
Κοινωνική ανθεκτικότητα.....	21

Αποτελεσματικά στοιχεία στα προστατευτικά προγράμματα.....	22
2.3 Εντοπιστής ψηφιακών δεξιοτήτων	24
2.4 Πώς να εντοπίσετε ψευδείς πληροφορίες	25
Εργαλεία ελέγχου γεγονότων	25
Ιστότοποι ελέγχου γεγονότων	25
Επεκτάσεις προγράμματος περιήγησης	26
Αντίστροφη αναζήτηση εικόνας.....	27
Εργαλεία επαλήθευσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης	28
Πώς να είστε έξυπνοι στα media;.....	28
Συμβουλές για την ενίσχυση της ικανότητάς σας να εντοπίσετε ψευδείς πληροφορίες	30
Βασικές ικανότητες του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας.....	31
Εκπαιδευτικά εργαλεία	33
2.5 Πράκτορες αλλαγής	35
Έμφαση στο EUROMO, το Euromedia Ownership Monitor.....	36
2.6 Αναφορές.....	2

2.1 Εισαγωγή στο παρόν κεφάλαιο

Προκειμένου τα άτομα της πρώτης γραμμής να καταστήσουν την παραπληροφόρηση συζητήσιμη με τους νέους, είναι σημαντικό να γνωρίζουν και να χρησιμοποιούν ορισμένες δεξιότητες στη συζήτηση. Ωστόσο, η παρατήρηση των ενδείξεων πίστης σε εσφαλμένη και παραπληροφόρηση είναι πιο περίπλοκη από ό, τι φαίνεται. Η πίστη στην ίδια την παραπληροφόρηση δεν είναι παρατηρήσιμη, εκτός αν είναι ξεκάθαρη. Ως εκ τούτου, μπορεί να θεωρηθεί δύσκολο να αναγνωριστεί τότε κάποιος πιστεύει στην παραπληροφόρηση και όταν αναγνωρίζεται, πώς να αντιδρά κατάλληλα. Ωστόσο, η πίστη στην παραπληροφόρηση συνδέεται στενά με τη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης. Υπάρχει η υπάρχουσα βιβλιογραφία που χαρτογραφεί τους κατάλληλους τρόπους παρατήρησης και αντίδρασης σε πρώιμα σημάδια ριζοσπαστικοποίησης στη νεολαία. Σε αυτό το κεφάλαιο, θα δοθούν συμβουλές και δεξιότητες για την αναγνώριση αυτών των σημείων και τον αποτελεσματικό χειρισμό τους. Πρώτον, οι πρωτοπόροι θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να εντοπίζουν τη ριζοσπαστικοποίηση μέσω της παραπληροφόρησης και της παραπληροφόρησης μεταξύ των νέων. Μετά από αυτό, αυτό το θέμα πρέπει να συζητηθεί με ανοιχτόμυαλο τρόπο, προκειμένου να βοηθηθεί αποτελεσματικά η νεολαία. Οι πρωταθλητές θα πρέπει να σκεφτούν κριτικά τις πληροφορίες που συγκεντρώνουν σε αυτές τις συζητήσεις, προκειμένου να αξιολογήσουν πώς και γιατί οι έφηβες πεποιθήσεις τι πιστεύουν. Πληροφορίες σχετικά με αυτές τις δεξιότητες συνομιλίας, δεξιότητες για την κριτική αξιολόγηση των πληροφοριών και συμβουλές για τον εντοπισμό της πίστης σε ψευδείς πληροφορίες στο πλαίσιο της ριζοσπαστικοποίησης θα συζητηθούν σε αυτό το κεφάλαιο. Πριν από αυτό, ωστόσο, η σχέση μεταξύ της πίστης στην εσφαλμένη πληροφόρηση και την παραπληροφόρηση και τη ριζοσπαστικοποίηση θα εξηγηθεί λεπτομερέστερα.

Η σχέση μεταξύ παραπληροφόρησης και ριζοσπαστικοποίησης

Όπως εξηγείται στο *κεφάλαιο 1: Η κατανόηση των «ψευδών ειδήσεων»*, η παραπληροφόρηση εκμεταλλεύεται τις γνωστικές προκαταλήψεις και τα ψυχολογικά τρωτά σημεία, όπως η προκατάληψη επιβεβαίωσης και το απατηλό αποτέλεσμα αλήθειας, για να χειραγωγήσει τις αντιλήψεις των ατόμων για την πραγματικότητα. Η επανάληψη των ψευδών πληροφοριών αυξάνει την αξιοπιστία της, καθιστώντας τα άτομα πιο δεκτικά σε ριζοσπαστικές ιδεολογίες που ευθυγραμμίζονται με αυτές τις ψευδείς αφηγήσεις. Οι προκύπτουσες αίθουσες αντήχησης στις πλατφόρμες μέσω κοινωνικής δικτύωσης ενοποιούν περαιτέρω αυτές τις στρεβλώσεις, εντείνοντας τις τάσεις ριζοσπαστικοποίησης.

Οι εκστρατείες παραπληροφόρησης συχνά εκμεταλλεύονται τις υπάρχουσες κοινωνικές διαιρέσεις, επιδεινώνοντας τις εντάσεις σε ιδεολογικές, πολιτικές ή θρησκευτικές γραμμές. Καθώς η παραπληροφόρηση ενισχύει τις προϋπάρχουσες πεποιθήσεις, τροφοδοτεί μια αίσθηση «εμείς εναντίον τους», δημιουργώντας ένα περιβάλλον ευνοϊκό για τη ριζοσπαστικοποίηση. Το εμπρηστικό περιεχόμενο που δαιμονοποιεί ορισμένες ομάδες

μπορεί να οδηγήσει τα άτομα να αντιληφθούν τη βία ή τις εξτρεμιστικές ενέργειες ως δικαιολογημένα μέσα για την αντιμετώπιση των αντιληπτών απειλών.

Η διάδοση της παραπληροφόρησης διαβρώνει την εμπιστοσύνη σε καθιερωμένα ιδρύματα, συμπεριλαμβανομένων των κυρίαρχων μέσων ενημέρωσης, των κυβερνητικών φορέων και των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Καθώς τα άτομα χάνουν την πίστη τους στην ικανότητα αυτών των ιδρυμάτων να παρέχουν ακριβείς πληροφορίες, μπορούν να στραφούν σε εναλλακτικές, συχνά ριζοσπαστικές, πηγές καθοδήγησης και επικύρωσης. Αυτή η μετατόπιση τους εκθέτει περαιτέρω σε εξτρεμιστικές αφηγήσεις που αντηχούν με την απογοήτευσή τους.

Εν ολίγοις, η παραπληροφόρηση δημιουργείται και διαδίδεται με μια συγκεκριμένη, συχνά ριζοσπαστική, αφήγηση. Η διάδοση αυτής της παραπληροφόρησης διασφαλίζει ότι περισσότεροι άνθρωποι έρχονται σε επαφή μαζί της, γεγονός που πείθει περισσότερους ανθρώπους να πιστέψουν αυτό το αφήγημα. Αυτό είναι ένα κρίσιμο βήμα στη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης.

Ωστόσο, αυτή η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης είναι παρατηρήσιμη. Στα επόμενα υποκεφάλαια, παρέχονται πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο εντοπισμού και προληπτικής αντίδρασης σε αυτή τη διαδικασία.

2.2 Εντοπισμός και δράση για τη ριζοσπαστικοποίηση

Για να προσδιορίσουν, να ερμηνεύσουν και να ενεργήσουν σωστά για τη ριζοσπαστικοποίηση, οι πρώτες θέσεις εργασίας χρειάζονται καθοδήγηση για να το πράξουν. Ορισμένοι επαγγελματίες στον τομέα των κοινωνικομορφωτικών δραστηριοτήτων για τη νεολαία έχουν αναπτύξει μια σειρά βασικών ερωτημάτων που οδήγησαν στη δημιουργία διαφόρων συστάσεων για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης μεταξύ των νέων. Τα ερωτήματα αυτά είναι τα εξής:

1. Ποιες βασικές γνώσεις σχετικά με τη ριζοσπαστικοποίηση θα πρέπει να έχετε ως επαγγελματίες;
2. Πώς μπορούν οι επαγγελματίες να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν τα σήματα πιθανής ριζοσπαστικοποίησης στους νέους; Ποιες είναι οι προοπτικές δράσης σε περίπτωση ριζοσπαστικοποίησης ή αποφυγής της ριζοσπαστικοποίησης;
3. Πότε, πώς, με ποιον και υπό ποιες συνθήκες θα πρέπει να κοινοποιείτε/αναφέρετε ενδείξεις πιθανής ριζοσπαστικοποίησης στους νέους;
4. Πώς μπορείτε να παρέμβετε προληπτικά στη ριζοσπαστικοποίηση εστιάζοντας σε προστατευτικούς παράγοντες;

Στις επόμενες παραγράφους, θα δοθούν απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα, καθώς και ορισμένες συστάσεις για το τι είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου όταν προσπαθούμε να εντοπίσουμε, να ερμηνεύσουμε και να δράσουμε για τη ριζοσπαστικοποίηση μεταξύ των νέων.

Ερώτημα 1: ποιες βασικές γνώσεις σχετικά με τη ριζοσπαστικοποίηση θα πρέπει να έχετε ως επαγγελματίες;

Εξάρτηση από το ευρύτερο πλαίσιο

Η ριζοσπαστικοποίηση ως κοινωνικό ζήτημα χαρακτηρίζεται από μεταβαλλόμενη πολυπλοκότητα και μη δομημένο χαρακτήρα. Η εμφάνιση της ριζοσπαστικοποίησης (όπως η υποκείμενη ιδεολογία και οι μορφές εκδήλωσης) αλλάζει με την πάροδο του χρόνου και τις περιστάσεις (πλαίσιο). Περιλαμβάνει συνεχείς αλλαγές, αβεβαιότητα, διαφορετικές και αντικρουόμενες προοπτικές και τα συμφέροντα των διαφόρων ενδιαφερόμενων μερών. Επιπλέον, είναι συχνά δύσκολο να προσδιοριστεί πότε είναι διαθέσιμες επαρκείς πληροφορίες και πότε είναι έτοιμη η επαγγελματική παρέμβαση. Ως εκ τούτου, η ριζοσπαστικοποίηση ως φαινόμενο αναφέρεται μερικές φορές ως «κακό πρόβλημα», το οποίο απαιτεί μια δυναμική προσέγγιση. Είναι ένα δυναμικό φαινόμενο που απαιτεί μια δυναμική προοπτική για τον τρόπο αντιμετώπισής του. Οι επαγγελματίες πρέπει να μάθουν να αντιμετωπίζουν αυτές τις αλλαγές και αβεβαιότητες. Παρόλο που ο δυναμικός

Χαρακτήρας της ριζοσπαστικοποίησης παρουσιάζει διάφορες προκλήσεις για τους επαγγελματίες της νεολαίας, υπάρχουν τρόποι για την εξεύρεση καθοδήγησης. Η κατευθυντήρια γραμμή υποθέτει ότι η εργασία με τη ριζοσπαστικοποίηση ωφελείται από μια «προσέγγιση προσανατολισμένη στο πλαίσιο». Αυτό σημαίνει ότι οι επαγγελματίες λαμβάνουν υπόψη τις (μεταβαλλόμενες) συνθήκες και το περιβάλλον των νέων και επικεντρώνονται στην ενίσχυση της κοινωνικής και κοινωνικής ανθεκτικότητάς τους για την πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης. Αυτό απαιτεί μια επαγγελματική στάση όπου οι επαγγελματίες αξιολογούν συνεχώς ποιες ενέργειες είναι αναλογικές και αποτελεσματικές. Τρεις τρόποι εργασίας ευθυγραμμίζονται με τον μη δομημένο (και επομένως απρόβλεπτο) χαρακτήρα της ριζοσπαστικοποίησης. Ίδανικά, αυτοί οι τρεις τρόποι εργασίας λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα:

- Δοκιμάζοντας νέα πράγματα, προσεγγίσεις και παρεμβάσεις (πειραματισμός και καινοτομία).
- Τακτική αξιολόγηση και συζήτηση των εργασιών για τη ριζοσπαστικοποίηση, για παράδειγμα μέσω έρευνας, καθώς και μέσω (μεθοδικού) προβληματισμού και εποπτείας (αξιολόγηση και προβληματισμός).
- Αξιοποιώντας επαγγελματίες που κάνουν τη διαφορά για τους νέους και τις οικογένειες μέσα από τα συγκεκριμένα κίνητρα, τη συμμετοχή και τις δεξιότητές τους (εξαιρετικοί και εξαιρετικοί επαγγελματίες).

Πώς να αντιμετωπίσετε την εξάρτηση από το ευρύτερο πλαίσιο

Σε κάθε διαδικασία ανάπτυξης, πάντα υπάρχουν αβεβαιότητες. Στο πλαίσιο της προσανατολισμένης στο πλαίσιο προσέγγισης της εργασίας για τη ριζοσπαστικοποίηση, εφαρμόζεται η σκέψη σεναρίων. Αυτή είναι μια μέθοδος που σας επιτρέπει να δημιουργήσετε μια αναπαράσταση του τι θα μπορούσε ενδεχομένως να συμβεί στο (σχεδόν) μέλλον, εκτός από τις πραγματικές πληροφορίες που είναι διαθέσιμες για ένα νεαρό άτομο. Βοηθά στην κατανόηση των πιθανών συνεπειών ή επιπτώσεων που μπορεί να έχει και για ποιον. Η σκέψη σεναρίων μπορεί να σας βοηθήσει να αναλάβετε δράση σε αβέβαιες καταστάσεις ή όπου λείπουν πληροφορίες. Μπορείτε να εφαρμόσετε το σενάριο σκέψης σε διαφορετικές στιγμές και σε διάφορες καταστάσεις, είτε σε επιτόπιες καταστάσεις (κρίσης) ή όταν έχετε περισσότερο χρόνο για σκέψη. Τελικά, η σκέψη του σεναρίου περιστρέφεται γύρω από την ικανότητα να κάνει ερωτήσεις σχετικά με τις περιστάσεις (πλαίσιο) και τι σημαίνει για το νεαρό άτομο (αντίκτυπος). Θα πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση στη διαρθρωτική μάθηση και συνεργασία.

Είναι επίσης πολύ σημαντικό για τα άτομα της πρώτης γραμμής να λαμβάνουν υπόψη τις ατομικές περιστάσεις του νέου ατόμου. Θα πρέπει να είναι προσεκτικοί στη χρήση της ετικέτας «ριζοσπαστικοποίηση». Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο όρος αυτός έχει στίγμα. Η ριζοσπαστικοποίηση είναι ένα φαινόμενο που προκαλεί έντονες εικόνες και φόβους. Ο χαρακτηρισμός μιας συμπεριφοράς ή ενός φαινομένου ως «ριζοσπαστικοποίησης» μπορεί

να έχει σημαντικές (αρνητικές) συνέπειες για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη: ο ίδιος ο νέος, το περιβάλλον του και η σχέση μεταξύ του νέου και των επαγγελματιών της νεολαίας. Επιπλέον, η ριζοσπαστικοποίηση ως διαδικασία συνεπάγεται υψηλό βαθμό απρόβλεπτου χαρακτήρα, καθιστώντας ένα σήμα πάντα ανεπαρκές. Για παράδειγμα, οι νέοι μπορούν επίσης να υποβληθούν σε μια διαδικασία αποδιοργάνωσης μετά από μια φάση ριζοσπαστικοποίησης. Επιπλέον, πολλοί νέοι με ισχυρά ιδανικά έχουν ήδη μια εχθρική στάση απέναντι στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζονται και επισημαίνονται. Ως εκ τούτου, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα η επισήμανση να επιδεινώσει την κατάσταση και να αναγκάσει τους νέους να αποσυρθούν από την επαφή και τη βοήθεια. Σε τέτοιες περιπτώσεις, επιτυγχάνουμε το αντίθετο από αυτό που η παρούσα κατευθυντήρια γραμμή έχει ως στόχο να επιτύχει, δηλαδή να βλέπει, να ενδυναμώνει και να καθοδηγεί ένα νεαρό άτομο στο πλαίσιο της δικής του ανάπτυξης, αντιμετωπίζοντας παράλληλα ανησυχίες σχετικά με τη συμπεριφορά ή τις περιστάσεις.

Λόγω του συνεχώς μεταβαλλόμενου πλαισίου της ριζοσπαστικοποίησης, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην πρόληψη και όχι στις ίδιες τις ριζοσπαστικές ιδέες. Θα πρέπει να γνωρίζετε ότι οι ριζοσπαστικές ιδέες μπορούν να είναι μέρος της εφηβικής φάσης και, από μόνες τους, μπορεί να μην αποτελούν αιτία ανησυχίας, αλλά μάλλον να ευθυγραμμίζονται με την υγιή ανάπτυξη και την αναζήτηση της ταυτότητας. Ωστόσο, οι νέοι μπορούν να εμπλακούν σε ριζοσπαστικές απόψεις που θέτουν σε κίνδυνο την ανάπτυξή τους ή το περιβάλλον τους.

Οι πρώτες θέσεις θα πρέπει επίσης να λαμβάνουν υπόψη τις διαθέσιμες γνώσεις σχετικά με τον κίνδυνο, την ενεργοποίηση και τους προστατευτικούς παράγοντες για τη ριζοσπαστικοποίηση κατά την αξιολόγηση μιας υπόθεσης και την ανάπτυξη μιας προσέγγισης. Έμφαση κυρίως στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας με την ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων κατά της ριζοσπαστικοποίησης. Οι παράγοντες κινδύνου για ριζοσπαστικοποίηση είναι παράγοντες (συμπεριφορές, περιστάσεις, χαρακτηριστικά) που μπορούν να αυξήσουν την πιθανότητα εμφάνισης και ανάπτυξης της ριζοσπαστικοποίησης στους νέους. Επιπλέον, συγκεκριμένα γεγονότα, συχνά σε συνδυασμό, μπορούν να ξεκινήσουν, να επιταχύνουν (ή να επιβραδύνουν), ή ακόμη και να αντιστρέψουν μια διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης. Αυτοί είναι γνωστοί ως παράγοντες ενεργοποίησης. Οι προστατευτικοί παράγοντες συμβάλλουν στη θετική ανάπτυξη των παιδιών και των νέων και μπορούν να έχουν μεγάλη αξία τόσο σε πρώιμα στάδια πρόληψης όσο και σε στάδια όπου η μη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση αποτελεί ήδη πηγή ανησυχίας. Η ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων δεν επικεντρώνεται στις ελλείψεις, αλλά επενδύει στις ικανότητες των νέων και στο περιβάλλον τους. Η έρευνα δείχνει ότι η ενίσχυση των θετικών παραγόντων είναι ευκολότερη από την άμβλυση των αρνητικών συνθηκών. Η κατανόηση των παραγόντων κινδύνου, ενεργοποίησης και προστασίας παρέχει κατευθυντήριες γραμμές για προληπτικές προσεγγίσεις κατά της ριζοσπαστικοποίησης.

Παράλληλα, οι πρωταθλητές θα πρέπει να κατανοήσουν τον ρόλο που διαδραματίζουν οι διαταραχές της πληροφορίας και οι δίαυλοι επικοινωνίας, τόσο εντός όσο και εκτός διαδικτύου, στη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης. Ο ρόλος αυτών των εννοιών μπορεί να βρεθεί στα άλλα μέρη αυτών των κατευθυντήριων γραμμών.

Ερώτημα 2: πώς μπορούν οι επαγγελματίες να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν τα σήματα πιθανής ριζοσπαστικοποίησης στους νέους; Ποιες είναι οι προοπτικές δράσης σε περίπτωση ριζοσπαστικοποίησης ή αποφυγής της ριζοσπαστικοποίησης;

Σήματα κόκκινης σημαίας

Οι εταιρείες πρώτης γραμμής θα πρέπει να αναπτύσσουν ευαισθησία στα «σήματα κόκκινης σημαίας» και να χρησιμοποιούν ένα δομημένο εργαλείο. Δεν είναι απαραίτητο οι επαγγελματίες να διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με (συνεχώς εξελισσόμενες) εκδηλώσεις ριζοσπαστικοποίησης. Ωστόσο, είναι σημαντικό για τους επαγγελματίες να διαθέτουν μια καλά ανεπτυγμένη κεραία για «κόκκινα σήματα σημαίας» και να παραπέμπουν τα άτομα σε κατάλληλη βοήθεια εγκαίρως και να γνωρίζουν πώς να αναζητήσουν εξειδικευμένη εμπειρογνωμοσύνη. Δεν υπάρχουν λίστες ελέγχου που να μπορούν να καθορίσουν με ακρίβεια αν κάποιος ριζοσπαστικοποιείται. Η πραγματικότητα είναι πιο περίπλοκη. Περιλαμβάνει τα σήματα ζύγισης και την εξεύρεση ενός τρόπου για να γίνει αυτό σε συνεργασία με τους ειδικούς. Προσπαθήστε να αποκτήσετε μια πλήρη εικόνα της κατάστασης. Χρησιμοποιήστε ένα δομημένο εργαλείο, για παράδειγμα το ολλανδικό εργαλείο *niet-pluis* από το Stichting School & Veiligheid (2020). Μερικά παραδείγματα σημάτων κόκκινων σημαιών είναι:

- Μια αυξανόμενη αίσθηση του ανήκειν σε μια συγκεκριμένη (πολιτική, θρησκευτική, εθνοτική) ομάδα, ή αντιστρόφως, την αίσθηση ότι δεν ανήκουν πουθενά.
- Σπάζοντας παλιές φιλίες υπέρ νέων φίλων και κοινωνικών επαφών από μια ριζοσπαστική ομάδα.
- Ορισμένες δηλώσεις και συγκεκριμένες γλωσσικές χρήσεις δίνουν έμφαση στις διαιρέσεις που σχετίζονται με την καταγωγή και τη θρησκεία και/ή τη βία.
- Αλλαγές στη διάθεση, απομόνωση ή αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων σύνδεσης με εσάς, το κοινωνικό περιβάλλον ή την οικογένεια.
- Αξιοσημείωτες αλλαγές στις επιδόσεις του σχολείου ή στις απουσίες.
- Συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες αναψυχής.
- Συμμετοχή σε διαδηλώσεις.
- Απόρριψη της στάσης απέναντι στην κοινωνία και τις αρχές.
- Αποστασιοποίηση από το κράτος δικαίου, περιφρόνηση για το σύστημα, ή ανοιχτά απόρριψη της εξουσίας του κράτους.
- Αλλαγές στα ρούχα και την εμφάνιση, όπως ένα διαφορετικό χτένισμα (ανάπτυξη ή ξύσιμο) ή τατουάζ που συμβολίζουν μια συγκεκριμένη ομάδα.
- Πρόσφατη έκθεση σε έναν ή περισσότερους παράγοντες ενεργοποίησης.

Αποκτηθείσα γνώση και νοοτροπία

Οι πρώτες θέσεις θα πρέπει επίσης να αποκτήσουν γνώσεις και να κάνουν χρήση εργαλείων και κατάρτισης που βοηθούν τους επαγγελματίες να επιτύχουν επαγγελματική κρίση και να προβληματιστούν σχετικά με μια υπόθεση. Οι δεξιότητες που είναι χρήσιμες για την αναγνώριση των ενδείξεων ριζοσπαστικοποίησης είναι, για παράδειγμα, οι εξής:

- Να είναι σε θέση να περιγράψει τη συμπεριφορά και τις δηλώσεις των νέων όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικά, χωρίς να περιλαμβάνει προσωπικές υποθέσεις.
- Αποτελεσματική αξιολόγηση των κινδύνων για την ασφάλεια μέσω της διάκρισης μεταξύ των σημάτων και της φυσιολογικής ανάπτυξης των νέων στην αναζήτηση ταυτότητας και ανάπτυξης.
- Υιοθέτηση μιας ευρείας προοπτικής λαμβάνοντας υπόψη τόσο τους παράγοντες κινδύνου όσο και τους προστατευτικούς παράγοντες.
- Λαμβάνοντας μια ολοκληρωμένη εικόνα του κόσμου της ζωής των νέων συλλέγοντας πληροφορίες για τους διάφορους τομείς της ζωής τους.
- Η συνειδητοποίηση των δικών μας κανόνων και αξιών που επηρεάζουν την κρίση.
- Συζήτηση και προβληματισμός σχετικά με την υπόθεση εξετάζοντας κριτικά την κρίση του ατόμου μαζί με τους συναδέλφους του.

Επί του τρίτου ερωτήματος: Πότε, πώς, με ποιον και υπό ποιες συνθήκες θα πρέπει να κοινοποιείτε/αναφέρετε ενδείξεις πιθανής ριζοσπαστικοποίησης στους νέους;

Διαδικασία για τον εντοπισμό της ριζοσπαστικοποίησης

Οι πρώτες θέσεις θα πρέπει να αποκτήσουν γνώσεις και να κάνουν χρήση της «Διαδικασίας χαρτογράφησης, ερμηνείας και κοινής χρήσης πιθανών σημείων ριζοσπαστικοποίησης». Είναι σημαντικό να μην διατηρούνται πιθανές ενδείξεις ριζοσπαστικοποίησης σε σχέση με ένα νέο άτομο στον εαυτό του. Τα άτομα της πρώτης γραμμής θα πρέπει να αναζητήσουν συμβουλές σχετικά με την ερμηνεία των σημείων, τα πιθανά επόμενα βήματα και τους πιθανούς κινδύνους για την ασφάλεια που θα μπορούσαν να προκύψουν από τη συμμετοχή σε μια συζήτηση με το νεαρό άτομο. Θα πρέπει να χρησιμοποιούν τη διαδικασία που περιγράφεται κατωτέρω για τη χαρτογράφηση, την ερμηνεία και την ανταλλαγή/αναφορά ενδείξεων πιθανής ριζοσπαστικοποίησης.

- **Στάδιο 1:** Να χαρτογραφήσει τα σημάδια πιθανής ριζοσπαστικοποίησης. Προσπαθήστε να είστε όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικοί και να αναφέρετε με σαφήνεια πότε γίνεται μια υποκειμενική ερμηνεία. Μην ξεχάσετε επίσης να περιγράψετε σημάδια που αμφισβητούν την πιθανή ριζοσπαστικοποίηση.

- **Στάδιο 2:** Να καταστήσει απτούς τους κινδύνους για την ασφάλεια. Θα μπορούσε αυτή η συμπεριφορά να αποτελέσει απειλή για το ίδιο το άτομο; Σε κάποιον άλλο;
- **Στάδιο 3:** Ζητήστε συμβουλές με βάση τα περιγραφόμενα σήματα και, ει δυνατόν, καταλήγετε σε διερμηνεία. Σε αυτό το βήμα, θα πρέπει επίσης να εξετάσουμε πιθανούς τρόπους παρακολούθησης αυτών των σημάτων.
- **Βήμα 4:** Συζητήστε τα μηνύματα με το νεαρό άτομο ή/και τους γονείς του. Ο στόχος της ομιλίας πρέπει να περιγράφεται καλά. Μην το αφήσετε να είναι μονόλογος, αλλά ζητήστε απάντηση. Εάν είναι απαραίτητο, ρίξτε μια ματιά στις επιλογές για την απόκτηση προοπτικής ή στις επιθυμίες τους για υποστήριξη, για παράδειγμα.
- **Βήμα 5:** Αξιολόγηση των κινδύνων (και πάλι). Μετά το πρώτο έως το τέταρτο στάδιο, η αρχική εκτίμηση των κινδύνων θα μπορούσε να χρειαστεί προσαρμογή. Πάρτε τις πληροφορίες που αντλήθηκαν από τα προηγούμενα βήματα για να κάνετε την τελική εκτίμηση κινδύνου.
- **Στάδιο 6:** Να αποφασίσει, με βάση τη συγκεκριμένη περιγραφή των κινδύνων για την ασφάλεια και την αξιολόγηση της σοβαρότητάς τους, κατά πόσον τα σήματα πιθανής ριζοσπαστικοποίησης θα πρέπει να ανταλλάσσονται εξωτερικά.
- Εάν η εξωτερική ανταλλαγή πληροφοριών είναι απαραίτητη λόγω σοβαρών κινδύνων για την ασφάλεια, αποφασίστε ποιες πληροφορίες πρέπει να ανταλλάσσονται και σε ποιον θα πρέπει να παρέχονται.

Συναισθηματικός επαγγελματισμός

Οι πρώτοι επαγγελματίες πρέπει να ασκούν τη στάση και τις δεξιότητες του «επηρεητικού επαγγελματισμού». Αυτό σημαίνει ότι ως επαγγελματίες, δεν εργάζεστε κατά κύριο λόγο με βάση την εξουσία και τη γνωστική δράση, αλλά μάλλον με την εδραίωση μιας σύνδεσης και την επίδειξη ενσυναίσθησης/συμπάθειας σε ό,τι αφορά το νέο άτομο. Η αγάπη για τους νέους, η ενσυναίσθηση μαζί τους, η πραγματική γνωριμία τους, το ενδιαφέρον τους και η προσοχή στις θετικές τους πτυχές είναι ζωτικής σημασίας. Συνεργαστείτε με άλλους επαγγελματίες για να διασφαλίσετε ότι ένα νεαρό άτομο περιβάλλεται όσο το δυνατόν καλύτερα, δημιουργώντας ένα σύστημα κοινωνικής υποστήριξης που αφήνει περιθώρια για λάθη. Η ανεπαρκής εξοικείωση με ένα νεαρό άτομο αυξάνει την πιθανότητα όρασης σήραγγας κατά την ερμηνεία των σημείων ριζοσπαστικοποίησης. Η δημιουργία μιας σύνδεσης είναι εξαιρετικά σημαντική. Η σύνδεση είναι επίσης διόρθωση.

Ένα εργαλείο που μπορεί να βοηθήσει με την ικανότητα συναισθηματικού επαγγελματισμού, η οποία είναι σημαντική για να καταστεί η ριζοσπαστικοποίηση και η παραπληροφόρηση συζητήσιμες, είναι η αυτοαποκάλυψη. Μια σημαντική διάσταση της συναισθηματικής εργασίας είναι ότι ως εργαζόμενος στον τομέα της νεολαίας, παρουσιάζεται κανείς στον νέο ως ανθρώπινο ον. Ανάλογα με την κατάσταση, βοηθά να μοιραστείτε λίγο τις πεποιθήσεις, τις αξίες, τα ιδανικά, τις απογοητεύσεις, τις απογοητεύσεις και τον θυμό σας. Το να μοιράζεστε την εμπειρία, τα συναισθήματα και τις σκέψεις σας ονομάζεται «αυτοαποκάλυψη». Αποκαλύπτετε κάτι για τον εαυτό σας που ήταν κρυμμένο πριν. Η

αυτοαποκάλυψη είναι μια έννοια που εισήχθη από τους Altman και Taylor το 1973 ως αποτέλεσμα της έρευνας για τις διαπροσωπικές σχέσεις. Σύμφωνα με αυτή την έννοια, η σταδιακή αποκάλυψη των συναισθημάτων και των προσωπικών εμπειριών προάγει τόσο την αίσθηση εμπιστοσύνης όσο και τη γνώση που έχετε για κάποιον άλλο. Μόλις το κάνετε αυτό κατά τη διάρκεια της εργασίας σας ως εργαζόμενος στον τομέα της νεολαίας, μιλάμε για επαγγελματική αυτογνωσία. Αυτό συμβαίνει προφορικά, μη λεκτικά και συμφραζόμενα. Έτσι, για παράδειγμα, κυριολεκτικά λέγοντας κάτι, από τις εκφράσεις του προσώπου, τη στάση του σώματος και ακόμη και από το εμπορικό σήμα και το χρώμα των ρούχων που φοράτε. Ο υπεύθυνος φροντίδας νέων μπορεί να ξεκινήσει την αυτο-αποκάλυψη, αλλά ο λήπτης της φροντίδας μπορεί επίσης να το προκαλέσει με την υποβολή προσωπικών ερωτήσεων.

Οι ερευνητές Schnellbacher και Leijssen έκαναν διάκριση μεταξύ τεσσάρων τύπων αυτοαποκάλυψης στο πλαίσιο της φροντίδας:

- Αποκαλύψεις για εμπειρίες ή γεγονότα στη ζωή του θεραπευτή εκτός της θεραπευτικής συνεδρίας ή για προσωπικές απόψεις ή αξίες.
- Παρέχοντας σαφήνεια σχετικά με τη διαδικασία σκέψης του θεραπευτή, τα κίνητρα και τη λογική για τις πράξεις του, την συναισθηματική κατάσταση του θεραπευτή.
- Αποκαλύπτοντας συναισθήματα, σκέψεις ή εικόνες που διεγείρονται από την ιστορία του πελάτη.
- Γνωστοποιήσεις σχετικά με τις εμπειρίες του ασθενούς στη θεραπευτική σχέση και με τον πελάτη στην αλληλεπίδραση.

Κατά γενικό κανόνα, η αυτοαποκάλυψη είναι επωφελής. Στο 80 % των μελετών, οι επιδράσεις της αυτοαποκάλυψης είναι ευνοϊκές, στο 20 % δυσμενείς. Η επίδραση είναι μεγαλύτερη στον παράγοντα της «αντιλαμβανόμενης ζεστασιάς», επιπλέον, σε κάποιον αρέσει περισσότερο ο φροντιστής. Η μέτρια αυτοαποκάλυψη από τον φροντιστή προκαλεί αυτο-αποκάλυψη από τον πελάτη. Ωστόσο, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ανά πλαίσιο. Στο πλαίσιο αυτό, ισχύουν οι ακόλουθες γενικές κατευθυντήριες γραμμές:

- Κάνετε την αυτο-αποκάλυψη σπάνια. Η δύναμη της αυτοαποκάλυψης έρχεται ακριβώς επειδή δεν είναι συνηθισμένη.
- Κάντε το προσεκτικά και σκόπιμα. Προσπαθήστε να μάθετε τι πραγματικά ζητάει ο πελάτης πριν απαντήσετε σε μια ερώτηση που απαιτεί αυτο-αποκάλυψη. Στη συνέχεια, μπορεί κανείς να συζητήσει καλύτερα την υποκείμενη ανάγκη του πελάτη. Οι λόγοι από τον ασθενή μπορεί να είναι:
  - Δεν πρόκειται για ερώτηση, αλλά για δήλωση θέσης,
  - Ο ένας δοκιμάζει τον θεραπευτή,
  - Κάποιος αναζητά κάτι, για παράδειγμα, διαβεβαίωση.
- Επιλέξτε τις λέξεις προσεκτικά: πόσο ενσυναίσθηση ή συναισθηματικά φορτισμένη είναι η αφήγηση και ο βαθμός οικειότητας θα πρέπει να ταιριάζει με τις ανάγκες του ασθενούς. Η υπερβολική προσωπική αυτοαποκάλυψη είναι σχετικά δυσμενής, αλλά απαιτείται κάποιος βαθμός οικειότητας.

- Να είστε ανταποκρινόμενοι πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την αυτοαποκάλυψη. Έτσι, φροντίστε να λάβετε σχόλια πίσω, μέσω ερωτήσεων ή παρατηρήσεων, σχετικά με το πώς το παίρνει ο πελάτης, ώστε να μπορείτε να συντονιστείτε περαιτέρω.

Ο Sonneveld, ένας άλλος ερευνητής, σημειώνει στο πλαίσιο της εργασίας για τους νέους ότι το να είναι κανείς ανοιχτός σχετικά με τις εμπειρίες του δεν είναι πάντα εύκολο και μπορεί να συνοδεύεται από αβεβαιότητα και αμφιβολία. Η αυτοαποκάλυψη πρέπει να γίνει προσεκτικά, επειδή γνωρίζουμε από τη λογοτεχνία ότι το να κάνεις τον εαυτό σου ευάλωτο έχει επίσης κινδύνους και παγίδες. Το ίδιο ισχύει και για το θέμα της ριζοσπαστικοποίησης. Πρόσφατα, υπάρχει επίσης διαθέσιμη βιβλιογραφία που παρέχει πληροφορίες για το πώς η αυτοαποκάλυψη μπορεί να χρησιμοποιηθεί μεθοδικά και ειδικευμένα στο πλαίσιο της κοινωνικής εργασίας και της κοινωνικής φροντίδας, ποιες είναι οι ευκαιρίες, οι παγίδες και οι κίνδυνοι μέσα σε αυτό.

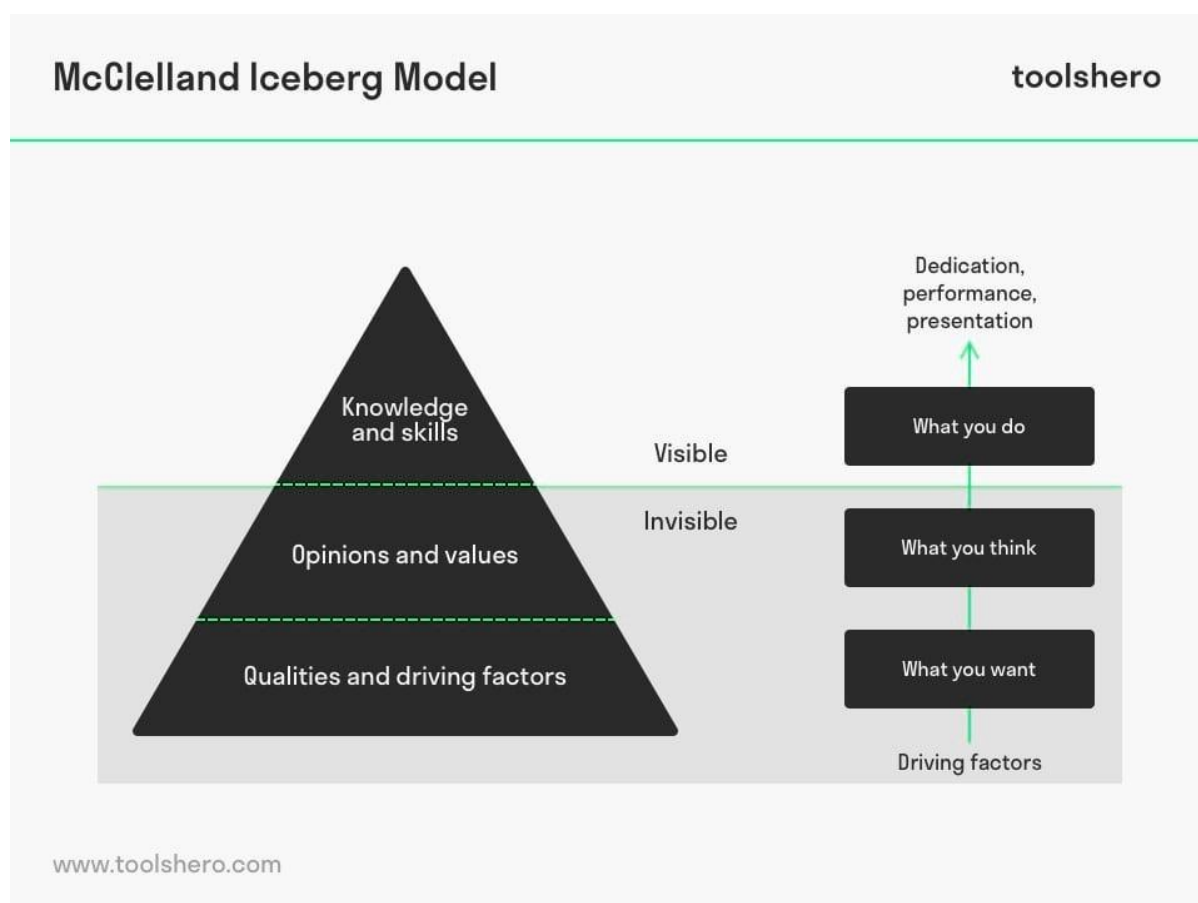
Πρόληψη προκαταλήψεων

Οι πρώτες θέσεις θα πρέπει να προβληματίζονται για τις δικές τους ενέργειες και να αποφεύγουν τις προκαταλήψεις στις συνομιλίες με τους νέους. Ένα σημαντικό ζήτημα εν προκειμένω είναι ο τρόπος με τον οποίο οι επαγγελματίες μπορούν να διακρίνουν μεταξύ αντικειμενικής (βάσει κατευθυντήριων γραμμών) και υποκειμενικής (σχετικής με το πλαίσιο) απόφασης. Αυτό δεν είναι εύκολο, επειδή οι επαγγελματίες είναι επίσης μέρος μιας κοινωνίας στην οποία υπάρχουν έμμεσες ιδέες για διαφορετικές ομάδες. Η κοινωνικοποίηση από αυτή την άποψη θα μπορούσε να επηρεάσει τη δική του σκέψη και ορισμένες προκαταλήψεις, ενδεχομένως θολώνοντας την αντικειμενική κρίση. Ωστόσο, είναι ζωτικής σημασίας να υιοθετηθεί η σωστή στάση ως επαγγελματίας, ο οποίος προσκαλεί τη συμμετοχή σε συζητήσεις, ιδίως με τους νέους (αλλά και με τους γονείς). Οι κανόνες της πρώτης γραμμής σχετικά με τη ριζοσπαστικοποίηση θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο τακτικής συζήτησης, τόσο εντός της ομάδας όσο και εντός της οργάνωσης. Ο προβληματισμός και η συνειδητοποίηση των δικών του ενεργειών είναι ουσιαστικής σημασίας, ιδίως όσον αφορά τα υφιστάμενα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις στην κοινωνία έναντι ορισμένων ομάδων. Αυτό συμβάλλει στην πρόληψη των προσωπικών προκαταλήψεων, επιτρέποντας στους επαγγελματίες να διακρίνουν μεταξύ αντικειμενικής (κατευθυντήριων γραμμών) και υποκειμενικής (σχετικής με το πλαίσιο) κρίσης. Μελέτες δείχνουν ότι υπάρχουν τέσσερα βασικά στοιχεία που είναι θεμελιώδη για τον αποτελεσματικό διάλογο:

- Παροχή καθοδήγησης για τη διερεύνηση ριζοσπαστικών μηνυμάτων.
- Απόρριψη της επιθετικότητας.
- Ο διάλογος πρέπει να είναι ισότιμος.
- Οι σχέσεις πρέπει να βασίζονται στην εμπιστοσύνη, έτσι ώστε οι έφηβοι και οι νέοι ενήλικες να αισθάνονται άνετα εκφράζοντας τις αμφιβολίες τους.

Αναζητήστε υποκείμενα προβλήματα

Οι πρώτες θέσεις θα πρέπει να επικεντρωθούν στην αναγνώριση και την αντιμετώπιση των υποκείμενων ζητημάτων στους νέους και να το εξετάσουν κατά την επαγγελματική κρίση κατά την αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης. Ψυχολογικά και άλλα ζητήματα μπορούν να αποτελέσουν τη βάση ή να συμβάλουν στη ριζοσπαστικοποίηση των νέων. Ενημερωθείτε σχετικά με αυτά τα ζητήματα με το νεαρό άτομο και να τα λάβετε υπόψη κατά τη λήψη επαγγελματικών αποφάσεων σχετικά με τη ριζοσπαστικοποίηση. Αντιμετωπίζοντας τα υποκείμενα ζητήματα, αντιμετωπίζετε επίσης τη ριζοσπαστικοποίηση. Για παράδειγμα, χρησιμοποιήστε το μοντέλο παγόβουνου του McClelland (1985) όταν υποψιάζεστε τη ριζοσπαστικοποίηση ή εφαρμόστε άλλες μεθοδολογίες που περιγράφονται στην κατευθυντήρια γραμμή για τον εντοπισμό υποκείμενων ζητημάτων που σχετίζονται με τη ριζοσπαστικοποίηση.

Πηγή: Μώλντερ, 2015.

Προκλητική συμπεριφορά	Έλλειψη ευημερίας
Απειλητικές δηλώσεις	Προβληματική χρήση των μέσων ενημέρωσης
(Υποστήριξη) της βίας	Εμπειρίες αποκλεισμού
Αναφερόμενος στην ιδεολογία	Συγκρούσεις στο σπίτι· ανεπαρκής ανατροφή
Μέλη ομάδας	Ψυχολογικά και ψυχιατρικά θέματα
	Ήπια διανοητική αναπηρία
	Τραυματικά γεγονότα στην προσωπική ζωή και το κοινωνικό περιβάλλον

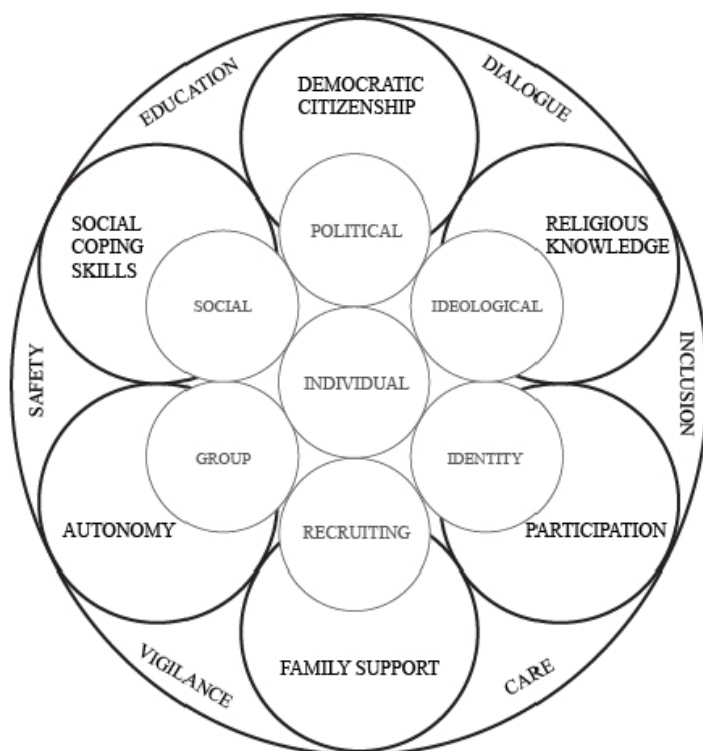
Επί του τέταρτου ερωτήματος: πώς μπορείτε να παρέμβετε προληπτικά στη ριζοσπαστικοποίηση εστιάζοντας σε προστατευτικούς παράγοντες;

Ανθεκτικότητα

Προκειμένου οι πρωτοπόροι να δράσουν για την πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης, θα πρέπει να επικεντρωθούν σε προστατευτικούς παράγοντες, για παράδειγμα στην ανθεκτικότητα. Σύμφωνα με ανασκόπηση όλης της βιβλιογραφίας σχετικά με τη ριζοσπαστικοποίηση από τους Campelo et al., που δημοσιεύθηκε το 2018, οι επιστημονικές μελέτες σχετικά με τους παράγοντες που σχετίζονται με τη ριζοσπαστικοποίηση επικεντρώνονται κυρίως σε παράγοντες κινδύνου. Υπάρχει λιγότερη προσοχή σε προστατευτικούς παράγοντες που μπορούν πραγματικά να αποτρέψουν κάποιον από το να ριζοσπαστικοποιηθεί. Ωστόσο, οι προστατευτικοί παράγοντες μπορεί να έχουν μεγάλη αξία τόσο στα αρχικά στάδια πρόληψης όσο και σε στάδια όπου υπάρχει ήδη μη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση. Η έρευνα δείχνει ότι η ενίσχυση των θετικών παραγόντων είναι ευκολότερη από την άμβλυση των αρνητικών περιστάσεων. Η ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων δεν επικεντρώνεται στις ελλείψεις, αλλά επενδύει στις ικανότητες του ατόμου και του περιβάλλοντός του. Η ανθεκτικότητα αποδεικνύεται ότι παίζει σημαντικό ρόλο από αυτή την άποψη, συχνά κατανοητή ως η ικανότητα ενός ατόμου να «αναπηδήσει» μετά από ένα τραυματικό γεγονός. Σε μια ανασκόπηση από το 2021, οι ερευνητές Stephens, Sieckelink και Boutellier καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η έννοια της «ανθεκτικότητας» αποτελεί σημαντική βάση για ένα κοινό πλαίσιο για την πρόληψη της πόλωσης, της ριζοσπαστικοποίησης και του εξτρεμισμού, και ότι η ανθεκτικότητα δεν θα πρέπει να εξετάζεται μόνο σε ατομικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο κοινωνικών κατηγοριών, όπως η οικογένεια, οι ομάδες ομοτίμων, η γειτονιά ή η κοινότητα.

Τι είδους παρεμβάσεις εμπλέκονται τότε; Η αύξηση της ανθεκτικότητας δεν αφορά μόνο το άτομο, αλλά απαιτεί επίσης προσοχή στο περιβάλλον του ατόμου. Επιπλέον, οι παρεμβάσεις ωφελούνται από μακροπρόθεσμη προοπτική, καθώς η αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης δεν θα πρέπει να εξαρτάται από έκτακτα γεγονότα ειδήσεων (όπως τρομοκρατικές πράξεις). Το παρακάτω μοντέλο απεικονίζει το πλαίσιο. Το άτομο, με τα προσωπικά του χαρακτηριστικά και χαρακτηριστικά, αποτελεί τον πυρήνα.

Γύρω από το άτομο είναι οι παράγοντες κινδύνου για ριζοσπαστικοποίηση που συνδέονται με το περιβάλλον του ατόμου. Αυτοί οι παράγοντες κινδύνου βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στο καλειδοσκοπικό μοντέλο του Ranstorp από το 2016. Το σχήμα δείχνει σαφώς με μια ματιά ότι η συμμετοχή επαγγελματιών από διαφορετικούς τομείς είναι απαραίτητη για τη δημιουργία προστατευτικών προγραμμάτων.

Πηγή: Ράνστορπ, 2016.

Στον τομέα της νεολαίας, πολλές δραστηριότητες πρόληψης επικεντρώνονται πλέον στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας και της αντίστασης των νέων που ενδέχεται να είναι επιρρεπείς στη ριζοσπαστικοποίηση. Η προσέγγιση αυτή επιλέγεται επίσης στις πολιτικές προτεραιότητες της κυβέρνησης. Πολλά προστατευτικά προγράμματα, που αποσκοπούν στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας, επικεντρώνονται στην πρόληψη ή την εξουδετέρωση αρνητικών επιρροών και γεγονότων ή στην ανάπτυξη καλύτερων μηχανισμών αντιμετώπισης για την αντιμετώπισή τους.

Οι παρεμβάσεις μπορούν να επικεντρωθούν στην τοποθέτηση του ατόμου στο κέντρο ή/και να επηρεάσουν το πλαίσιο/περιβάλλον στο οποίο λειτουργεί το άτομο. Στο μοντέλο που

περιγράφεται παραπάνω, οι εξωτερικοί κύκλοι αντιπροσωπεύουν τα θέματα που στοχεύουν τα προστατευτικά προγράμματα. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται:

- **Δημοκρατική εκπαίδευση:** μαθαίνοντας να πάρετε μια πιο διαφοροποιημένη άποψη για τον κόσμο και την πολιτική, και προωθώντας την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα κοινά.
- **Ιδεολογική ανθεκτικότητα**, ιδίως ψηφιακή ανθεκτικότητα έναντι ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας.
- **«Πρώτες βοήθειες» για θέματα ταυτότητας**, συμπεριλαμβανομένης της θρησκευτικής και ιδεολογικής εκπαίδευσης. Καθοδηγεί τους νέους στην αναζήτηση της ταυτότητάς τους.
- **Οικογενειακή στήριξη:** προώθηση θετικών οικογενειακών σχέσεων.
- **Αυτοπραγμάτωση:** προώθηση μιας ισχυρότερης αίσθησης αυτοεκτίμησης και προσωπικής δράσης.
- **Κοινωνικές δεξιότητες και κανόνες.**

Τα θέματα αυτά ευθυγραμμίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις προτεραιότητες πολιτικής της κυβέρνησης για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας έναντι της ριζοσπαστικοποίησης. Τα προαναφερθέντα προγράμματα αποσκοπούν στην προστασία από την κοινωνική αποξένωση. Εστιάζουν όχι μόνο στην πρόληψη των βλαβών, αλλά και στην αύξηση των αναπτυξιακών ευκαιριών και της ανθεκτικότητας των ατόμων και των οικογενειών. Ένα από τα βασικά επαναλαμβανόμενα στοιχεία στις μαρτυρίες των πρώην ριζοσπαστών είναι η αντιληπτή σημαντική ανάπτυξη μέσα στο ριζοσπαστικό περιβάλλον. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να παρέχεται στους νέους μια θετική εναλλακτική λύση όσον αφορά την προσωπική ανάπτυξη. Η καθοδήγηση της ανθεκτικότητας της κοινωνίας απαιτεί από τους επαγγελματίες να δημιουργήσουν εναλλακτικούς χώρους στους οποίους μπορούν να αναπτυχθούν οι νέοι.

Οι ερευνητές Cankor και Noor, στην έκθεσή τους από το 2021, έθεσαν σε λειτουργία τους επιδιωκόμενους στόχους και προσεγγίσεις που χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο των έξι τύπων προστατευτικών προγραμμάτων:

Πρόγραμμα	Στόχος	Προσέγγιση
Δημοκρατική εκπαίδευση	Να καταστούν οι νέοι ανεξάρτητοι και επικριτικοί πολίτες (ανθεκτικές στη ριζοσπαστικοποίηση)	- Διδάσκοντας στους νέους να έχουν μια πιο διαφοροποιημένη άποψη για τον κόσμο και την πολιτική - Προώθηση της γνωριμίας με μια ποικιλόμορφη κοινωνία - Προώθηση της ενεργού συμμετοχής του πολίτη στα κοινά

Ιδεολογική ανθεκτικότητα	Διδάσκοντας στους νέους να σκέφτονται κριτικά και ανεξάρτητα και να αναπτύσσουν μια ρεαλιστική κοσμοθεωρία (ανθεκτική ενάντια στις ιδεολογίες)	- Προώθηση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας - Ενθάρρυνση των νέων να εξετάζουν κριτικά τα μηνύματα των άλλων και να μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τις υποκείμενες προθέσεις
«Πρώτες ενισχύσεις» για θέματα ταυτότητας	Καθοδήγηση των νέων στην αναζήτηση της ταυτότητάς τους	Διδάσκοντας τους νέους να διαμορφώσουν τις πολλαπλές ταυτότητές τους
Οικογενειακή στήριξη	Ανθεκτική γονική μέριμνα	- Απευθείας: Στήριξη και καθοδήγηση οικογενειών - Έμμεσα: Ενδυνάμωση των παιδιών ώστε να είναι ανθεκτικά έναντι των αντικρουόμενων κανόνων και αξιών, της πόλωσης, του αποκλεισμού και των ριζοσπαστικών επιρροών
Αυτοπραγμάτωση	- Ανακαλύπτοντας ποιοι είστε (ταλέντες, ευκαιρίες και δυνατότητες) - Προσωπική ανάπτυξη (ανθεκτική έναντι της δυναμικής των ομάδων, των στρατολογητών και των εξτρεμιστικών θρησκευτικών ιδεών)	- Αύξηση της αυτοεκτίμησης - Ενίσχυση της θρησκευτικής ταυτότητας ενός ατόμου - Ανάπτυξη ταλέντων - Αποκτώντας περισσότερες γνώσεις σχετικά με τις ιδιότητες, τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες
Κοινωνικές δεξιότητες και κανόνες	Παροχή κοινωνικών πλαισίων στους νέους (κοινωνικοποίηση)	- Διδάσκοντας στους νέους να παραμένουν πιστοί στον εαυτό τους χωρίς να βλάπτουν τους άλλους - Μαθαίνοντας για άλλες προοπτικές

Υπάρχουν τρία επίπεδα ανθεκτικότητας που μπορούν να διακριθούν:

- Ατομική ανθεκτικότητα,
- ανθεκτικότητα εντός των κοινοτήτων,
- κοινωνική ανθεκτικότητα.

Σε κάθε επίπεδο, περιγράφονται διάφορα υπάρχοντα προγράμματα (παρεμβάσεις) που ενισχύουν την ανθεκτικότητα. Επιπλέον, συζητείται η σημασία των εταιρικών σχέσεων και τι μπορεί να συνεπάγεται.

Ατομική ανθεκτικότητα

Η ατομική ανθεκτικότητα αναφέρεται στη διαδικασία, την ικανότητα ή το αποτέλεσμα της επιτυχούς προσαρμογής, παρά τις προκλήσεις ή τις απειλητικές συνθήκες που αντιμετωπίζει κάποιος. Η βιβλιογραφία παρουσιάζει διάφορες πρωτοβουλίες και προτάσεις για συνεργασίες που επικεντρώνονται στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, της ενσυναίσθησης, της υπευθυνότητας, των πολλαπλών προοπτικών, των πολλαπλών αξιών, της ηθικής δέσμευσης και/ή του (ψηφιακού) γραμματισμού των ατόμων.

Ανθεκτικότητα εντός των κοινοτήτων

Η ανθεκτικότητα εντός των κοινοτήτων μπορεί να περιγραφεί ως «*μια διαδικασία κατά την οποία διάφορα μέλη μιας κοινότητας αναπτύσσουν συλλογικά προσαρμοστική ικανότητα να ακολουθήσουν μια θετική πορεία σε αρνητικές συνθήκες*» (Norris et al., 2008, σ. 131). Ένας βασικός όρος στη βιβλιογραφία για την ανθεκτικότητα της κοινότητας είναι η «*συλλογική αποτελεσματικότητα*»: κοινωνική συνοχή σε συνδυασμό με την προθυμία ανάληψης δράσης για λογαριασμό της ευρύτερης κοινότητας.

Κοινωνική ανθεκτικότητα

Για την ανάπτυξη και την ενίσχυση της ανθεκτικότητας της κοινωνίας, η κοινωνική σύνδεση, η κοινωνική γεφύρωση και η κοινωνική σύνδεση είναι σημαντικές. Αυτό συνεπάγεται συνεργασία μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων, όπως η εργασία για τους νέους και η εκπαίδευση (κοινωνική γεφύρωση). Περιλαμβάνει επίσης συνδέσεις με σημαντικούς ενδιαφερόμενους φορείς, όπως τα τοπικά, περιφερειακά και εθνικά κυβερνητικά όργανα (κοινωνική σύνδεση). Οι ερευνητές Mutsaers και Demir περιγράφουν δύο μοντέλα στη δημοσίευσή τους το 2020: το μοντέλο «*Netwerk Sociale Onrust en Maatschappelijke Spanningen*» (Network Social Unrest and Societal Tensions) και το μοντέλο Aarhus. Αυτά τα μοντέλα καλύπτουν εκτενώς τα κριτήρια για την κοινωνική σύνδεση, την κοινωνική γεφύρωση και την κοινωνική σύνδεση. Τα μοντέλα δίνουν σημαντική έμφαση στη δημιουργία και διατήρηση συνδέσεων μεταξύ θεσμών και οργανισμών (χωριστά μεταξύ τους), μεταξύ

θεσμικών οργάνων και οργανισμών, καθώς και μεταξύ αυτών των θεσμικών οργάνων, οργανισμών και της κοινωνίας στο σύνολό της, συμπεριλαμβανομένης της κυβέρνησης, των εθνοτικών ομάδων, των θρησκευτικών κοινοτήτων και των πολιτικών ακτιβιστών.

Αποτελεσματικά στοιχεία στα προστατευτικά προγράμματα

Τα αποτελεσματικά στοιχεία μπορούν να περιγραφούν ως «τα βασικά ή τα πιο επιτυχημένα στοιχεία μιας παρέμβασης που εξασφαλίζουν ότι η παρέμβαση έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα», καθιστώντας την έτσι αποτελεσματική. Τα στοιχεία εργασίας είναι τα βασικά στοιχεία μέσω των οποίων η παρέμβαση «λειτουργεί» και επιφέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα για συγκεκριμένες ομάδες-στόχους σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο (π.χ. στο σχολείο ή σε ένα κοινοτικό κέντρο). Δεδομένου ότι τα στοιχεία εργασίας αποτελούν ουσιώδη μέρη της παρέμβασης για την επίτευξη των στόχων, θα πρέπει να διατηρούνται κατά την πραγματοποίηση των προσαρμογών. Αφορούν συγκεκριμένες ομάδες (υπο)στόχους και (υπο)στόχους της παρέμβασης.

Σύμφωνα με την έκθεση των Cankor και Noor από το 2021, μπορούν να προσδιοριστούν τρεις κύριες κατηγορίες ουσιαστικών στοιχείων εργασίας:

1. Παρεμβάσεις που απευθύνονται στους φροντιστές: Οι φροντιστές αποκτούν γνώσεις και κατανόηση διαφόρων θεμάτων, όπως τα στερεότυπα, οι διακρίσεις, ο αποκλεισμός, η ριζοσπαστικοποίηση και η πόλωση, καθώς και οι συνέπειες και οι κίνδυνοι που συνδέονται με αυτά. Αποκτούν επίσης γνώση της εφηβικής φάσης και αποκτούν παιδαγωγικές γνώσεις. Η διαδικασία απόκτησης γνώσης και κατανόησης περιλαμβάνει επίσης την επίγνωση των δικών του ενεργειών, όπως η συνειδητοποίηση της δικής του φιλοσοφίας γονέα, η συμπεριφορά των γονέων και η επιρροή τους στην ανάπτυξη του παιδιού.
2. Παρεμβάσεις που απευθύνονται είτε σε φροντιστές είτε σε νέους: Οι φροντιστές και οι νέοι μαθαίνουν δεξιότητες όπως οι κοινωνικές δεξιότητες, οι δεξιότητες γονικής μέριμνας, οι επικοινωνιακές δεξιότητες, καθώς και η αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων, η πλοήγηση σε καταστάσεις που συνεπάγονται διακρίσεις, η αξιοποίηση της υποστήριξης από το (άτυπο) δίκτυό τους και η έκφραση κριτικής προς την κοινωνία. Η ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής σκέψης περιλαμβάνεται επίσης ως δεξιότητα. Η απόκτηση, η τελειοποίηση και/ή η πρακτική των δεξιοτήτων εξετάζονται σε όλες τις περιγραφόμενες παρεμβάσεις.
3. Παρεμβάσεις που απευθύνονται στους νέους: Η εργασία στην αυτο-αντίληψη περιλαμβάνει πτυχές όπως η αυτοπεποίθηση, η αυτο-αποτελεσματικότητα, ο αυτο-στοχασμός, η αυτορρύθμιση, οι μελλοντικές προοπτικές, η αυτοπειθαρχία, η αυτογνωσία και η σύνδεση με τα συναισθήματα και τα συναισθήματα του ατόμου.

Στο πλαίσιο των ουσιαστικών στοιχείων εργασίας, μπορεί να γίνει περαιτέρω διάκριση μεταξύ περιουσιακών στοιχείων (δεξιοτήτων) και πόρων (κοινωνικά δίκτυα/περιβάλλον). Όλες οι περιγραφόμενες παρεμβάσεις αφορούν περιουσιακά στοιχεία. Σημαντικά

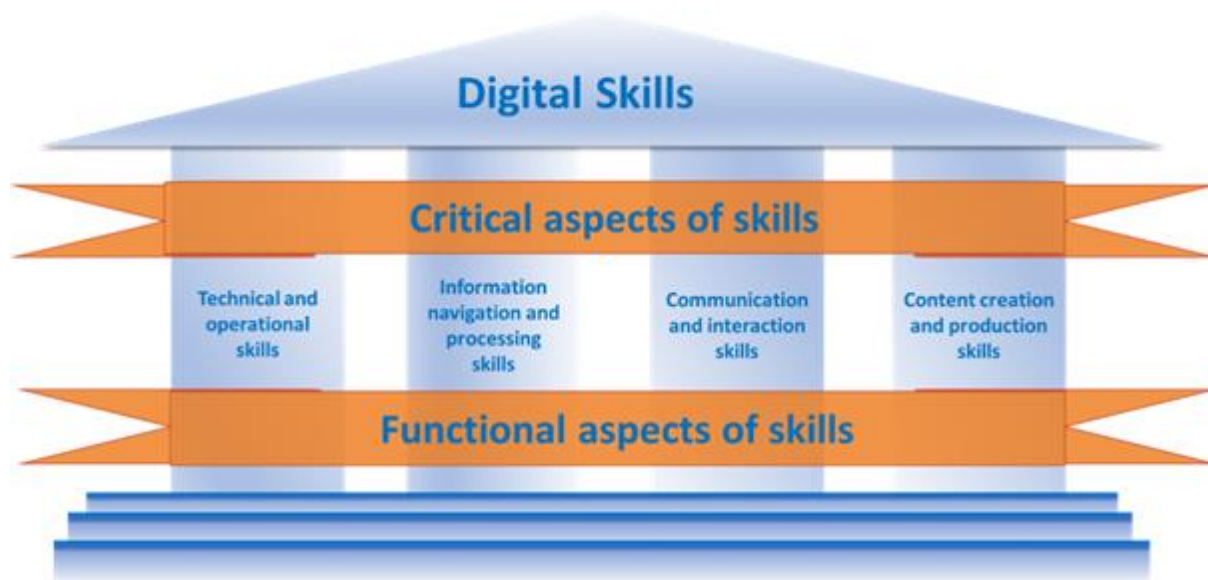

περιουσιακά στοιχεία περιλαμβάνουν τη θετική ταυτότητα, την αυτοπεποίθηση, την αυτορρύθμιση και τις κοινωνικές δεξιότητες. Σε ορισμένες παρεμβάσεις, δίνεται επίσης προσοχή στους πόρους. Η αξιοποίηση πόρων από το περιβάλλον σημαίνει, για παράδειγμα, σπάσιμο του ταμπού της αναζήτησης βοήθειας, επιτρέποντας στους γονείς να δημιουργήσουν (άτυπα) δίκτυα γύρω από τη γονική μέριμνα και την πρόσβαση στα σχετικά ιδρύματα, και βοηθώντας τους νέους να κατανοήσουν τη σημασία της ύπαρξης ενός δικτύου. Εκτός από τα ουσιαστικά στοιχεία εργασίας, υπάρχουν επίσης μεθοδολογικά στοιχεία εργασίας. Τα έξι συνηθέστερα μεθοδολογικά στοιχεία εργασίας στις παρεμβάσεις είναι:

1. Διαβίβαση πληροφοριών: Διάφορες μέθοδοι διευκολύνουν την επιτυχή μεταφορά γνώσεων, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης ταινιών (το οπτικό υλικό μπορεί να αποτελέσει ισχυρό εργαλείο μάθησης), συζητήσεων και διαλόγων όπου οι συμμετέχοντες ανταλλάσσουν γνώσεις και εμπειρίες και μαθαίνουν ο ένας από τον άλλον. Το κοινό υπόβαθρο και η γλώσσα μεταξύ του εκπαιδευτή και των συμμετεχόντων μπορούν επίσης να συμβάλουν στην αποτελεσματικότερη μεταφορά γνώσεων και επικοινωνία.
2. Ρόλος του εκπαιδευτή: Ο ρόλος του εκπαιδευτή, του προπονητή, του διαμεσολαβητή ή του ηγέτη της συζήτησης είναι απαραίτητος για την επιτυχία της παρέμβασης με διάφορους τρόπους. Ο εκπαιδευτής εξασφαλίζει ένα ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον και μια ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης στο πλαίσιο της διαδικασίας κατάρτισης ή καθοδήγησης. Οι εκπαιδευτές μπορούν να χρησιμεύσουν ως πρότυπα για τους νέους και να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο. Στις περισσότερες παρεμβάσεις, είναι σημαντικό ο εκπαιδευτής να είναι πολιτισμικά ευαίσθητος. Σε ορισμένες παρεμβάσεις, ο εκπαιδευτής μοιράζεται παρόμοιο υπόβαθρο ή/και γλώσσα με τους συμμετέχοντες. Η έρευνα δείχνει ότι μια κοινή ταυτότητα μεταξύ του αγγελιοφόρου και του παραλήπτη μπορεί να βοηθήσει τις πληροφορίες να διατηρηθούν καλύτερα και να γίνουν κατανοητές από τους αποδέκτες, και οι αποδέκτες έχουν μια πιο θετική στάση απέναντι στον αγγελιοφόρο (Eldredge et al., 2016).
3. Πρακτική άσκηση και απόκτηση δεξιοτήτων: Η πρακτική δεξιοτήτων μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, όπως το παιχνίδι ρόλων με έναν εκπαιδευτικό παράγοντα ή συν-συμμετέχων, την άσκηση συγκεκριμένων συμπεριφορών κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης, όπου ο εκπαιδευτής μπορεί να παρέχει διορθώσεις ή βοήθεια, τον σχεδιασμό συμπεριφοράς, την επανάληψη για την ενίσχυση της διατήρησης πληροφοριών και την ανάθεση της εργασίας στο σπίτι.
4. Ομαδική προσέγγιση: Μέσα από ομαδικές συζητήσεις, διαλόγους, συζητήσεις και συζητήσεις, οι συμμετέχοντες μπορούν να μοιραστούν ιδέες και να μάθουν ο ένας από τον άλλο. Συμβάλλει επίσης στη συνειδητοποίηση ότι δεν είναι μόνοι στην αντιμετώπιση ορισμένων ζητημάτων και οι συμμετέχοντες μπορούν να βιώσουν την αλληλοϋποστήριξη.
5. Επικεντρωθείτε στην εμπειρία και τις γνώσεις του συμμετέχοντα: Διαδραστικές μέθοδοι που επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να μοιραστούν τις δικές τους ιδέες και εμπειρίες χρησιμοποιούνται για να δώσουν προτεραιότητα στην εμπειρία και τη γνώση του συμμετέχοντα. Η προσέγγιση αυτή βοηθά τον εκπαιδευτή να συνδεθεί καλύτερα με τις βιωμένες εμπειρίες των συμμετεχόντων.

2.3 Εντοπιστής ψηφιακών δεξιοτήτων

Μέχρι πρόσφατα, πολύ λίγα εργαλεία είχαν στη διάθεσή τους οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, οι επαγγελματίες και οι ερευνητές για την αξιολόγηση του ευρέος φάσματος ψηφιακών δεξιοτήτων μεταξύ των νέων. Οι ερευνητές που εργάζονται για το σχέδιο δεξιοτήτων των νέων έχουν καλύψει αυτό το κενό αναπτύσσοντας ένα μοναδικό, διεθνώς επικυρωμένο μέσο έρευνας 31 σημείων — τον Δείκτη Ψηφιακών Δεξιοτήτων για τη νεολαία (YDSI). Το yDSI μετρά έναν συνδυασμό δεξιοτήτων και γνώσεων σε τέσσερις διακριτούς τομείς — τεχνικούς και επιχειρησιακούς (ΘΣ): πλοήγηση και επεξεργασία πληροφοριών (INP): επικοινωνία και αλληλεπίδραση (CI): και δεξιότητες δημιουργίας και παραγωγής περιεχομένου (CCP) — που περιλαμβάνουν λειτουργικές και κρίσιμες πτυχές των ψηφιακών δεξιοτήτων (βλέπε γράφημα 1).

Σχήμα 1: Οι τέσσερις τομείς ψηφιακών δεξιοτήτων yDSI που ενσωματώνουν λειτουργικές και κρίσιμες πτυχές

Και στις τέσσερις διαστάσεις θα πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της δυνατότητας χρήσης των λειτουργικών δυνατοτήτων των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) (λειτουργικές πτυχές) και της κατανόησης των λόγων για τους οποίους οι ΤΠΕ σχεδιάζονται και το περιεχόμενο παράγεται με ορισμένους τρόπους και της δυνατότητας χρήσης αυτών των γνώσεων για τη διαχείριση των αλληλεπιδράσεων εντός και με τους ψηφιακούς χώρους (κρίσιμες πτυχές).

2.4 Πώς να εντοπίσετε ψευδείς πληροφορίες

Στην εποχή της αφθονίας των πληροφοριών, μπορεί να είναι δύσκολο να εντοπιστούν ψεύτικες πληροφορίες και να ξεφύγουν από τις φυσαλίδες των μέσων ενημέρωσης. Ωστόσο, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μια ποικιλία πόρων και μεθόδων για να μάθετε να εντοπίζετε ψευδείς πληροφορίες και να αυξάνετε την έκθεσή τους σε εναλλακτικές απόψεις. Σε αυτό το κεφάλαιο, θα παρουσιάσουμε διάφορους πόρους που μπορούν να βοηθήσουν. Ουμνηθείτε, ωστόσο, ότι καμία μέθοδος δεν μπορεί να εξαλείψει κάθε παραπληροφόρηση ή να τρυπήσει όλες τις φυσαλίδες των μέσων ενημέρωσης. Μπορείτε να κάνετε βήματα προς μια πιο καλά στρογγυλεμένη και μορφωμένη προοπτική του κόσμου μόνο με την ενσωμάτωση διαφόρων πόρων, την ενεργητική επιβεβαίωση των πληροφοριών και την ενεργό αναζήτηση άλλων απόψεων.

Εργαλεία ελέγχου γεγονότων

Ιστότοποι ελέγχου γεγονότων

Οι ιστότοποι που αξιολογούν αντικειμενικά την αλήθεια των ισχυρισμών, των δηλώσεων και των ειδήσεων, όπως [to Snopes](#), το [FactCheck.org](#) και το [PolitiFact](#), διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στην καταπολέμηση της παραπληροφόρησης. Οι πρωτοβουλίες αυτές μπορούν να είναι ανεξάρτητες ή να ενσωματώνονται στις δραστηριότητες των μέσων ενημέρωσης και των ειδησεογραφικών εταιρειών. Για παράδειγμα, η φλαμανδική ιστοσελίδα [factcheck.vlaanderen](#) [παρέχει](#) ανεξάρτητους ελέγχους γεγονότων σχετικά με διάφορα μηνύματα που σχετίζονται με τα τρέχοντα γεγονότα, την πολιτική και την υγεία. Εδώ και μερικά χρόνια, η φλαμανδική δημόσια ραδιοτηλεόραση VRT έχει ενσωματώσει ένα τμήμα ειδικά αφιερωμένο στον [έλεγχο γεγονότων στην](#) αίθουσα σύνταξης του. Σε όλες τις περιπτώσεις, οι χρήστες είναι σε θέση να αξιολογήσουν την ακρίβεια του περιεχομένου που συναντούν λόγω της αυστηρής διαδικασίας των πλατφορμών για την ανάλυση και την επαλήθευση πληροφοριών από διαφορετικές πηγές.

Οι ιστότοποι που είναι αφιερωμένοι στην αξιολόγηση της αλήθειας των αναφορών το πράττουν με μεθοδικό τρόπο. Για να επαληθεύσουν ή να διαψεύσουν το περιεχόμενο, εξετάζουν τα δεδομένα, την ανάλυση, τη γνώμη εμπειρογνομόνων και την επίσημη τεκμηρίωση. Η διαφάνεια και η λογοδοσία στη διαδικασία ελέγχου των γεγονότων διασφαλίζονται με την τήρηση ισχυρών συντακτικών κανόνων και αρχών δημοσιογραφικής δεοντολογίας από τους ελεγκτές γεγονότων. Συχνά αναθέτουν βαθμούς ή ετικέτες σε άρθρα ειδήσεων ή ισχυρισμούς για να δείξουν την αξιοπιστία τους. *Ηαλήθεια*, η *ψεύτικη*, η *παραπλανητική*, η *μερικώς αληθινή* και η *πιο ψεύτικη* είναι όλες οι πιθανές ετικέτες για αυτούς τους ισχυρισμούς. Τα άρθρα και οι δικτυακοί τόποι λαμβάνουν ετικέτες ή κάρτες που δηλώνουν τη γενική αξιοπιστία τους ή τον βαθμό στον οποίο έχουν υποβληθεί σε έλεγχο γεγονότων.

Η εξάλειψη εσφαλμένων πληροφοριών και η πραγματοποίηση των αναγκαίων διορθώσεων είναι μια βασική υπηρεσία που παρέχεται από ιστότοπους ελέγχου γεγονότων. Εξετάζουν τα δεδομένα και παρέχουν σε βάθος εξηγήσεις για να διαψεύδουν ψευδείς δηλώσεις πολιτικών, δημόσιων προσωπικοτήτων και μέσων ενημέρωσης. Οι βάσεις δεδομένων με δυνατότητα αναζήτησης επαληθευμένων ισχυρισμών είναι διαθέσιμες σε ένα ευρύ φάσμα ιστοτόπων. Οι άνθρωποι μπορούν γρήγορα να αποκτήσουν αξιόπιστες πληροφορίες και να ελέγξουν την εγκυρότητα των ισχυρισμών που κυκλοφορούν ευρέως με αυτό το εργαλείο.

Οι οργανισμοί που επαληθεύουν τις πληροφορίες συχνά συνεργάζονται και συμμετέχουν σε παγκόσμια δίκτυα ελέγχου γεγονότων. Η εν λόγω εταιρική σχέση προωθεί τα διεθνή πρότυπα ελέγχου γεγονότων ενθαρρύνοντας την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειρογνωμοσύνης. Η κοινότητα που ελέγχει τα γεγονότα κερδίζει ένα μέσο για να κρατήσει ο ένας τον άλλον για λογαριασμό.

Επεκτάσεις προγράμματος περιήγησης

NewsGuard και Media Bias/Fact είναι δύο παραδείγματα πρόσθετων προγραμμάτων περιήγησης που αναλύουν και αξιολογούν ειδησεογραφικούς ιστότοπους, προκειμένου να υποστηρίξουν τους καταναλωτές να καθορίσουν ποια θα εμπιστευτούν. Ο στόχος αυτών των ενημερώσεων είναι να αυξήσουν τις γνώσεις των ανθρώπων για τα μέσα ενημέρωσης, ώστε να είναι ενεργοποιημένες στην κριτική ανάγνωση των ειδήσεων και των ιστοτόπων. Αυτά τα πρόσθετα ταξινομούν και αναλύουν τις πηγές ειδήσεων αμέσως για τους πελάτες τους. Αυτό το πρόσθετο δείχνει την αξιοπιστία του ιστότοπου ή του άρθρου, την πολιτική προκατάληψη και το ιστορικό ελέγχου γεγονότων στο πρόγραμμα περιήγησης. Παρέχει μια γρήγορη αξιολόγηση της αξιοπιστίας των πληροφοριών και της πιθανής μεροληψίας.

Το πρόσθετο Media Bias/Fact-Checking αξιολογεί την αξιοπιστία, την αντικειμενικότητα, τη διαφάνεια και τη συντακτική προκατάληψη μιας πηγής ειδήσεων, μεταξύ άλλων κριτηρίων. Οι ομάδες εμπειρογνομόνων συχνά διενεργούν την αξιολόγηση διερευνώντας την αξιοπιστία και την ειλικρίνεια των ισχυρισμών της πηγής. Ενθαρρύνει τη διαφάνεια με την ενημέρωση των πολιτών σχετικά με την ιδιοκτησία, τη χρηματοδότηση και την πολιτική επιρροή σε διάφορα ειδησεογραφικά πρακτορεία. Οι χρήστες είναι σε θέση να αξιολογήσουν καλύτερα την αξιοπιστία της αναφοράς εάν γνωρίζουν τυχόν προκαταλήψεις ή συγκρούσεις συμφερόντων.

Η προκατάληψη των ΜΜΕ και τα πρόσθετα Fact-Checking ταξινομούν τα ειδησεογραφικά πρακτορεία ανάλογα με το αντιληπτό πολιτικό τους φάσμα. Θα μπορούσαν να περιγράψουν τους εαυτούς τους ως «αριστερά», «δεξιά», «κέντρο» ή να χρησιμοποιήσουν μια πιο διαφοροποιημένη προσέγγιση με συρόμενη κλίμακα. Οι χρήστες είναι καλύτερα σε θέση να αναγνωρίσουν τις δικές τους ιδεολογικές κλίσεις με τη χρήση αυτών των ετικετών. Ορισμένα πρόσθετα λαμβάνουν επίσης υπόψη δεδομένα από πηγές τρίτων που επαληθεύουν αξιώσεις. Επιστούν την προσοχή στο αν μια πηγή ειδήσεων έχει ελεγχθεί ή όχι στο παρελθόν, σημειώνουν ποιοι ισχυρισμοί έχουν διαψευστεί ή επικυρωθεί και δίνουν συνδέσεις με συναφείς οργανισμούς ελέγχου γεγονότων.

Αντίστροφη αναζήτηση εικόνας

Η αντίστροφη αναζήτηση εικόνας, όπως το Google Reverse Image Search, είναι μια πολύτιμη τεχνική που δίνει τη δυνατότητα στους χρήστες να βρουν παρόμοιες ή σχετικές εικόνες με βάση μια υπάρχουσα εικόνα. Η χρησιμότητά του έγκειται στην επαλήθευση της αξιοπιστίας, της προέλευσης ή της πιθανής κατάχρησης μιας εικόνας. Η διαδικασία περιλαμβάνει τη σύγκριση των διακριτικών χαρακτηριστικών, μοτίβων και μεταδεδομένων της εικόνας με μια εκτεταμένη βάση δεδομένων εικόνων. Οι μηχανές αναζήτησης αντίστροφης εικόνας λειτουργούν αντιπαραβάλλοντας τα οπτικά χαρακτηριστικά μιας μεταφορτωμένης εικόνας με εκείνα που είναι ήδη αποθηκευμένα στο σύστημα.

Εξέχουσες μηχανές αναζήτησης όπως η Google και το Bing προσφέρουν δυνατότητες αναζήτησης αντίστροφης εικόνας, που χρησιμεύουν ως ανεκτίμητα εργαλεία για τη διάκριση μεταξύ μιας αρχικής εικόνας και μιας που έχει υποστεί ψηφιακές αλλαγές. Μέσω αυτής της δυνατότητας, οι χρήστες αποκτούν εικόνα για τη συχνότητα χρήσης της εικόνας σε διάφορα περιβάλλοντα, αποκαλύπτοντας την προέλευσή της και τις πιθανές τροποποιήσεις της. Αυτή η ικανότητα διαδραματίζει καίριο ρόλο στην ανίχνευση της διάδοσης ψευδών πληροφοριών ή ψευδών εικόνων, βοηθώντας τελικά στη διατήρηση της αυθεντικότητας και της ακρίβειας του οπτικού περιεχομένου στο διαδίκτυο.

Η αντίστροφη αναζήτηση εικόνας μπορεί επίσης να βοηθήσει στην εύρεση αντιγράφων αρχικής ή υψηλότερης ανάλυσης μιας εικόνας χαμηλής ανάλυσης ή συμπιεσμένης εικόνας, τα οποία μπορεί να είναι χρήσιμα για διάφορες εφαρμογές, συμπεριλαμβανομένου του γραφικού σχεδιασμού και της έρευνας, καθώς και για την παρακολούθηση της παραβίασης πνευματικών δικαιωμάτων και της μη εξουσιοδοτημένης χρήσης εικόνων.

Οι περιορισμοί της αντίστροφης αναζήτησης εικόνας δεν πρέπει να παραβλέπονται. Οι διαστάσεις της εικόνας, η ποιότητα, η περιεκτικότητα και ο χειρισμός έχουν αντίκτυπο στο τελικό προϊόν. Μπορεί να είναι δύσκολο να επιτευχθεί μια ακριβής αντιστοίχιση ή να γίνει αναζήτηση αντίστροφης εικόνας για φωτογραφίες που είναι σπάνιες, ασυνήθιστες ή έχουν χαμηλό προφίλ στο διαδίκτυο.

Εργαλεία επαλήθευσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Τα εργαλεία επαλήθευσης για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης γίνονται για να βοηθήσουν τους χρήστες να κοσκινίσουν τον τεράστιο όγκο περιεχομένου που είναι διαθέσιμος σε αυτούς τους ιστότοπους και να καθορίσουν την αξιοπιστία των πληροφοριών που βρίσκουν. Αυτοί οι πόροι προσφέρουν στους χρήστες γενικές πληροφορίες και εργαλεία ελέγχου γεγονότων για την υποστήριξη της πρόληψης της διάδοσης ψευδών πληροφοριών.

Το Facebook και το Twitter, για παράδειγμα, έχουν δρομολογήσει πρωτοβουλίες ελέγχου γεγονότων σε συνεργασία με μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Σε αυτές τις πρωτοβουλίες, τα σήματα ελέγχου γεγονότων τοποθετούνται σε υλικό που μπορεί να είναι αμφιλεγόμενο ή παραπλανητικό. Οι χρήστες που συναντούν σημειωμένο περιεχόμενο μπορούν στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν την ετικέτα ως πύλη για περαιτέρω ανάγνωση ή έλεγχο γεγονότων.

Η αλήθεια του υλικού που αναρτάται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ελέγχεται συχνά από ανεξάρτητους οργανισμούς ελέγχου γεγονότων με τους οποίους οι πλατφόρμες έχουν δημιουργήσει εταιρικές σχέσεις. Με τη συνεργασία, οι ελεγκτές γεγονότων μπορούν να βοηθήσουν να διασφαλιστεί ότι οι καταναλωτές έχουν πρόσβαση σε ακριβείς πληροφορίες και καλά τεκμηριωμένα άρθρα σχετικά με ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Οι χρήστες μπορούν να αναφέρουν αμφισβητήσιμο περιεχόμενο, το οποίο στη συνέχεια εξετάζεται από τους συντονιστές. Οι χρήστες μπορούν να ειδοποιούν τους συντονιστές πλατφόρμας για αμφισβητήσιμες πληροφορίες, ώστε να μπορούν να ελέγχονται και να επισημαίνονται, μεταξύ άλλων πιθανών ενεργειών.

Για την εξέταση υλικού που δημιουργείται από τους χρήστες, ορισμένα συστήματα επαλήθευσης χρησιμοποιούν τεχνικές τεχνητής νοημοσύνης και μηχανικής μάθησης. Τα προγράμματα αυτά αναλύουν τα μεταδεδομένα, τη συμμετοχή των χρηστών και το περιβάλλον για να προσδιορίσουν τις δυνατότητες παραπληροφόρησης ή χειραγώγησης. Η νομιμότητα και το κύρος των πηγών που δημοσιεύονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να ελεγχθούν με τη χρήση των δυνατοτήτων που παρέχονται από τα εργαλεία επαλήθευσης. Μπορούν να εξετάσουν τις προσφερόμενες διευθύνσεις URL, να αναζητήσουν σήματα εμπιστοσύνης και να συγκρίνουν τα αποτελέσματα με εκείνα από αξιόπιστες ομάδες ελέγχου γεγονότων και βάσεις δεδομένων.

Πώς να είστε έξυπνοι στα media;

Το να είσαι «έξυπνος» σημαίνει να έχεις τις γνώσεις, την εμπειρία και τις δεξιότητες κριτικής σκέψης για να διαπραγματευτείς με επιτυχία το πολύπλοκο πεδίο των σημερινών μέσων ενημέρωσης, να κάνεις μορφωμένες επιλογές και να λάβεις μέρος στην ψηφιακή εποχή με ακεραιότητα. Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας είναι η ικανότητα να αξιολογεί κανείς

κριτικά τις πηγές πληροφοριών και να κάνει καλά ενημερωμένες επιλογές σχετικά με το τι να πιστεύει και πόσο να εμπιστεύεται.

Η εκπαίδευση σχετικά με τα μέσα ενημέρωσης αρχίζει με την εκμάθηση των βασικών στοιχείων του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας. Περιλαμβάνεται η ικανότητα κατανάλωσης, επεξεργασίας και παραγωγής μέσων. Εκείνοι που είναι εγγράμματοι στα μέσα ενημέρωσης είναι σε θέση να αξιολογήσουν την αλήθεια και τις πιθανές προκαταλήψεις των πληροφοριών που λαμβάνουν επειδή είναι εξοικειωμένοι με τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται στη δημιουργία των μέσων ενημέρωσης, τους διάφορους τύπους μέσων και τις πληροφορίες που παρουσιάζουν. Για να είναι κάποιος μορφωμένος πρέπει να είναι σε θέση να αξιολογήσει κριτικά το περιεχόμενο. Για να γίνει αυτό, είναι απαραίτητο να είμαστε σκεπτικοί όσον αφορά τα δεδομένα που προσφέρονται, ανοιχτά σε νέες ιδέες και πρόθυμοι να αναζητήσουν πληροφορίες από διάφορες αξιόπιστες πηγές. Οι κριτικοί στοχαστές είναι σκεπτικοί όσον αφορά τους ανεπιβεβαίωτους ισχυρισμούς και σπάνια παίρνουν οτιδήποτε στην αξία του.

Οι άνθρωποι που είναι ικανοί στα μέσα ενημέρωσης μπορούν να κρίνουν την αξιοπιστία των πηγών τους. Εξετάζουν την αξιοπιστία, την εξουσία και τον ανοιχτό χαρακτήρα της πηγής και στη συνέχεια συγκρίνουν τα δεδομένα με άλλα αξιόπιστα. Κάποιος μπορεί να πάρει μια καλύτερα τεκμηριωμένη απόφαση αφού εξετάσει τις πιθανές προκαταλήψεις ή προθέσεις της πηγής. Προκειμένου να επιβεβαιώσουν τους ισχυρισμούς, να καταρρίψουν την παραπληροφόρηση και να κατανοήσουν σε βάθος τα περίπλοκα θέματα, συμμετέχουν στον έλεγχο των γεγονότων για να επαληθεύσουν την αυθεντικότητα του υλικού.

Η αναγνώριση των πιθανών προκαταλήψεων των διαφόρων παρόχων μέσων ενημέρωσης αποτελεί ένα άλλο μέρος του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας. Όσοι είναι εκπαιδευμένοι για τα μέσα ενημέρωσης αναγνωρίζουν τη δυνατότητα προκατάληψης στα μέσα ενημέρωσης και εργάζονται για να αποκτήσουν μια ισορροπημένη προοπτική σε ένα συγκεκριμένο θέμα από διάφορες πηγές. Γνωρίζουν ότι η μεροληψία μπορεί να μεταδοθεί μέσω της επιλογής αφηγήσεων, της πλαισίωσης αυτών των ιστοριών, της γλώσσας που χρησιμοποιείται και της απουσίας συγκεκριμένων απόψεων.

Το να είσαι εγγράμματος στα μέσα ενημέρωσης σημαίνει να καταλαβαίνεις πώς να εντοπίζεις και να αποφεύγεις κοινές μορφές χειραγώγησης των μέσων ενημέρωσης. Η αναγνώριση των ψευδών εικόνων, των συναισθηματικών εκκλήσεων, της προπαγάνδας και των τίτλων clickbait είναι όλα μέρος αυτού. Οι άνθρωποι που είναι εγγράμματοι στα μέσα ενημέρωσης είναι πάντα σε επιφυλακή για προσπάθειες να τους χειραγωγήσουν και να αμφισβητήσουν επιθετικά τα κίνητρα πίσω από το υλικό που λαμβάνουν.

Συμβουλές για την ενίσχυση της ικανότητάς σας να εντοπίσετε ψευδείς πληροφορίες

Για να προσδιοριστεί κατά πόσον μια πληροφορία είναι αξιόπιστη ή εάν πρόκειται για περίπτωση εσφαλμένης ή παραπληροφόρησης, οι νέοι μπορούν να συμμετάσχουν σε δύο κύριες δράσεις: έλεγχος πηγών και έλεγχος γεγονότων. Ο έλεγχος πηγής αφορά μια έρευνα σχετικά με την πηγή των πληροφοριών, όπως ο ιστότοπος ή ο λογαριασμός μέσω κοινωνικής δικτύωσης που τις μοιράστηκε, αλλά και στην πηγή που μπορεί να δημιούργησε πρώτα το κομμάτι των πληροφοριών.

Σύμφωνα με το [Stanford History Education Group](#), μία από τις πιο επιτυχημένες στρατηγικές για να ελέγξετε αν η πηγή μιας ηλεκτρονικής πληροφορίας είναι αξιόπιστη είναι η πλευρική ανάγνωση. Ανησυχίες σχετικά με την πλευρική ανάγνωση αναχωρούν από τον ιστότοπο όπου βρέθηκε για πρώτη φορά η πληροφορία για να ελέγξουν αν άλλοι ιστότοποι αναφέρουν το ίδιο γεγονός με τον ίδιο τρόπο. Όταν άλλες αξιόπιστες πηγές μοιράζονται την ίδια πληροφορία, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η αρχική πηγή των πληροφοριών είναι επίσης αξιόπιστη. Επιπλέον, για να προσδιοριστεί αν μια πηγή είναι αξιόπιστη, μπορούν να τεθούν οι ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ποιος είναι ο ιδιοκτήτης, ίδρυμα που διαχειρίζεται τον ιστότοπο/το προφίλ των μέσων κοινωνικής δικτύωσης;
- Ποιος είναι ο συντάκτης του κειμένου ή του post στα social media;
- Ποια είναι τα κίνητρά τους; (οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό, ψυχολογικό)
- Σε ποιο κοινό σκοπεύουν να προσεγγίσουν;
- Χρησιμοποιούν αυτοματοποιημένες τεχνολογίες (π.χ. bots);
- Σκοπεύουν να παραπλανήσουν;
- Σκοπεύουν να βλάψουν;

Παράλληλα με τον έλεγχο πηγής, ο έλεγχος γεγονότων είναι μια στρατηγική που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να προσδιοριστεί κατά πόσον μια πληροφορία είναι αξιόπιστη. Ενώ είναι χρήσιμο για την αξιολόγηση της αξιοπιστίας μιας πηγής, η πλευρική ανάγνωση έχει επίσης αποδειχθεί αποτελεσματική στον προσδιορισμό του κατά πόσον η ίδια η πληροφορία είναι σωστή. Ελέγχοντας ποιες άλλες αξιόπιστες πηγές γράφουν για το ίδιο γεγονός, μπορούμε να προσδιορίσουμε σε ποιο βαθμό και με ποιους τρόπους η αρχική πληροφορία είναι σύμφωνη με αυτά τα άλλα μηνύματα. Δίπλα στην πλευρική ανάγνωση, οι χρήστες μπορούν να εξετάσουν τα ακόλουθα στοιχεία όταν κρίνουν την αξιοπιστία μιας πληροφορίας:

- Πλαίσιο που περιβάλλει τις πληροφορίες/μήνυμα
  - Δείτε τη διάταξη και το σχεδιασμό της σελίδας
  - Δείτε πού οδηγούν οι σύνδεσμοι
  - Δείτε ποιοι είναι οι ερωτηθέντες/αναζητούμενοι
  - Ελέγξτε τις ημερομηνίες που συνέβησαν τα γεγονότα και πότε δημοσιεύθηκαν οι πληροφορίες

- Ελέγξτε τον τόπο δημοσίευσης των πληροφοριών (π.χ. γεωγραφική σήμανση των αναρτήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης). Οι τοποθεσίες ταιριάζουν με το συμβάν που αναφέρεται;
- Γλώσσα:
  - Τι γλώσσα χρησιμοποιεί ο τίτλος; Τι τόνος; (π.χ. clickbait, συγκλονιστικό έναντι ενημέρωσης).
  - Είναι σωστή η ορθογραφία και η γραμματική;
  - Είναι η υποβολή εκθέσεων ουδέτερη και ενημερωτική ή αντικατοπτρίζει μια γνώμη, είναι πειστική;
- Εικόνες: έλεγχος της γνησιότητας του οπτικού υλικού:
  - Αντίστροφη αναζήτηση εικόνας (όπως εξηγήθηκε προηγουμένως)
  - Έλεγχος υποβάθρου εικόνας (δεδομένα EXIF)
  - Το υλικό φαίνεται αξιόπιστο; Μοιάζει σαν να έχει χειραγωγηθεί;
  - Ποιος πιστώνεται; (π.χ. πνευματικά δικαιώματα εικόνων)
  - Θα μπορούσε να είναι μια εικόνα deepfake/AI; (περισσότερα για τα deepfakes και τον τρόπο ανίχνευσής τους θα συζητηθούν στο κεφάλαιο 3: τεχνολογία & εργαλεία)
  - Εμφανίζονται σωστά οι αριθμοί/στατιστικές/διαγράμματα ή χειραγωγούνται;

Στο σημερινό περιβάλλον πληροφόρησης, είναι αναπόφευκτο ότι οι χρήστες αντιμετωπίζουν ψευδείς πληροφορίες. Κατά τον εντοπισμό μιας εσφαλμένης ή παραπληροφόρησης, είναι εξαιρετικά σημαντικό να αναληφθεί η κατάλληλη δράση για την πρόληψη της περαιτέρω διάδοσης ψευδών πληροφοριών. Πρώτον, στην περίπτωση ψευδών πληροφοριών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι χρήστες θα πρέπει να αναφέρουν το μήνυμα χρησιμοποιώντας τις διάφορες λειτουργίες που προσφέρονται από πλατφόρμες όπως το Facebook και το Twitter. Επιπλέον, είναι σημαντικό να αποφεύγεται η ανταλλαγή πληροφοριών με άλλους, ακόμη και αν αποσκοπεί στην ανταλλαγή ενός παραδείγματος εσφαλμένης ή παραπληροφόρησης. Τέλος, είναι χρήσιμο να προειδοποιήσουμε τους άλλους για το γεγονός ότι η πληροφορία είναι ψευδής.

Βασικές ικανότητες του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας

Το 2019, η Ραδιοτηλεοπτική Αρχή της Ιρλανδίας δρομολόγησε την Ιρλανδική Εθνική Εκστρατεία για τον Αλφαριθμητισμό στα Μέσα, η οποία έχει αναπτύξει ένα πλαίσιο τριών βασικών ικανοτήτων γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας και των δεικτών δεξιοτήτων τους για τα άτομα:

- **Βασική ικανότητα 1:** Να κατανοούν και να αξιολογούν κριτικά το περιεχόμενο και τις υπηρεσίες των μέσων ενημέρωσης, προκειμένου να κάνουν ενημερωμένες επιλογές και να διαχειρίζονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη χρήση των μέσων ενημέρωσης.

- Να αναγνωρίζετε διαφορετικούς τύπους περιεχομένου, όπως διαφήμιση, συντακτική, γεγονότα και απόψεις.
  - Κατανοήστε τις διαδικασίες σύνταξης που εμπλέκονται στην παραγωγή διαφορετικών τύπων περιεχομένου.
  - Αποδομούν τα μηνύματα των μέσων ενημέρωσης και αναγνωρίζουν παράγοντες που επηρεάζουν, όπως στερεότυπα, προκαταλήψεις, αθέμιτη απεικόνιση, ακατάλληλο περιεχόμενο ή πλαίσιο, έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων κ.λπ.
  - Ανάλυση και αξιολόγηση των κινήτρων του παραγωγού περιεχομένου και του πλαισίου εντός του οποίου παρουσιάζεται το περιεχόμενο.
  - Αξιολογήστε το περιεχόμενο και τις υπηρεσίες για την ειλικρίνεια, την αξιοπιστία και την αξία για τα χρήματα.
  - Κατανοήστε τα ρυθμιστικά περιβάλλοντα που ισχύουν για το περιεχόμενο και τις υπηρεσίες των μέσων ενημέρωσης.
- **Βασική ικανότητα 2:** Πρόσβαση και χρήση περιεχομένου και υπηρεσιών ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών και ψηφιακών μέσων με ασφαλή και προστατευμένο τρόπο, ώστε να μεγιστοποιούνται οι ευκαιρίες και να ελαχιστοποιούνται οι κίνδυνοι
    - Αποτελεσματική αναζήτηση, εύρεση, πλοήγηση και χρήση περιεχομένου και υπηρεσιών πολυμέσων.
    - Κάντε ενημερωμένες επιλογές σχετικά με την αξία και την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ χρησιμοποιείτε το περιεχόμενο και τις υπηρεσίες των μέσων ενημέρωσης.
    - Να χρησιμοποιούν το περιεχόμενο και τις υπηρεσίες των μέσων ενημέρωσης με ασφαλή και προστατευμένο τρόπο, συμπεριλαμβανομένης της τεκμηριωμένης χρήσης τεχνικών χαρακτηριστικών ασφαλείας, του περιορισμού της πρόσβασης και της αποφυγής ακατάλληλου και δυνητικά επιβλαβούς περιεχομένου.
    - Αναγνώριση του τρόπου με τον οποίο η υποδομή του διαδικτύου μπορεί να επηρεάσει τις επιλογές των μέσων ενημέρωσης, τα πρότυπα συμπεριφοράς και την ποικιλομορφία του περιεχομένου/προβολών.
    - Ευαισθητοποίηση σχετικά με τις νομικές και ηθικές επιπτώσεις της χρήσης του περιεχομένου και των υπηρεσιών και της τεχνολογίας των μέσων ενημέρωσης.
    - Να συναλλάσσετε διαδικτυακά με ασφαλή και ασφαλή τρόπο.
    - Να αναγνωρίζουν και να κατανοούν το δυνητικό όφελος και τους πιθανούς κινδύνους που συνδέονται με την αναδυόμενη τεχνολογία.
  - **Βασική ικανότητα 3:** Δημιουργία και συμμετοχή, μέσω των μέσων ενημέρωσης, με υπεύθυνο, ηθικό και αποτελεσματικό τρόπο, στις δημιουργικές, πολιτιστικές και δημοκρατικές πτυχές της κοινωνίας.
    - Κατασκευή μηνυμάτων με τη χρήση κειμένου, εικόνων, ήχου και κώδικα.

- Δημιουργήστε περιεχόμενο και προϊόντα πολυμέσων με την παραγωγή κειμένου, εικόνων, ήχου, βίντεο και κώδικα.
- Δημιουργία περιεχομένου για δημόσια χρήση (π.χ. χρήση αδειών Creative Commons).
- Δημοσίευση, μεταφόρτωση, κοινή χρήση περιεχομένου στο διαδίκτυο.
- Μεταγλωττίστε και επιμεληθείτε το περιεχόμενο.
- Διακρίνει και επιλέγει τις πιο αποτελεσματικές υπηρεσίες/πλατφόρμες για δημόσια και ιδιωτική επικοινωνία.
- Κατανόηση και διαχείριση του τρόπου με τον οποίο σχηματίζονται και λειτουργούν τα δίκτυα.
- Να γνωρίζουν και να σέβονται τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ευθύνες.
- Συμμετοχή σε διαδικτυακές ευκαιρίες μάθησης.
- Να εκφράζετε προσωπικές απόψεις και να απαντάτε στις απόψεις των άλλων.
- Βρείτε και δημιουργήστε ευκαιρίες συμμετοχής στις πολιτισμικές και πολιτισμικές πτυχές της κοινωνίας.
- Να αναγνωρίζουν, να διαχειρίζονται και να αμφισβητούν κατάλληλα ακατάλληλη συμπεριφορά (καταχρηστική συμπεριφορά/περιεχόμενο· ακατάλληλο ή δυνητικά επιβλαβές περιεχόμενο· αρνητικά στερεότυπα· αθέμιτη απεικόνιση· μεροληψία· έλλειψη πολυφωνίας· περιεχόμενο που εισάγει διακρίσεις· προπαγάνδα· ρητορική μίσους) σε όλα τα μέσα ενημέρωσης.

Εκπαιδευτικά εργαλεία

Υπάρχουν επίσης διάφορα εκπαιδευτικά εργαλεία που έχουν αναπτυχθεί για να εμπνεύσουν και να υποστηρίξουν τους εκπαιδευτικούς στην ενδυνάμωση της ανάπτυξης κρίσιμων μέσω ενημέρωσης και πληροφοριακού γραμματισμού στους μαθητές τους. Στη Φλάνδρα, το Edubox [για τις ψευδείς ειδήσεις](#) είναι ένα εργαλείο που αναπτύχθηκε από τη φλαμανδική υπηρεσία γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας, τον φλαμανδικό δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα, το πανεπιστήμιο Artevelde και το Imec. Βήμα προς βήμα και καθοδηγούμενοι από βίντεο πραγματικών δημοσιογράφων που παρέχουν πρόσθετες εξηγήσεις, οι νέοι θα μάθουν πώς να εντοπίζουν ψευδείς πληροφορίες. Στις ΗΠΑ, το Stanford History Education Group έχει αναπτύξει το επιτυχημένο [πρόγραμμα σπουδών «Civic Online Reasoning»](#). Αυτό το πρόγραμμα σπουδών παρέχει δωρεάν μαθήματα και αξιολογήσεις που βοηθούν τους εκπαιδευτικούς στη διδασκαλία των μαθητών να αξιολογήσουν online πληροφορίες. Τα μαθήματα που παρέχονται στο διαδικτυακό πρόγραμμα πολιτικής αιτιολόγησης γενικά αφορούν την απάντηση σε μία από τις τρεις ερωτήσεις: 1) Ποιος κρύβεται πίσω από τις πληροφορίες; 2) Ποια είναι τα αποδεικτικά στοιχεία; 3) Τι λένε άλλες πηγές;

Είναι σημαντικό ότι η διδασκαλία των μέσων ενημέρωσης και ο πληροφοριακός γραμματισμός επεκτείνεται πέρα από την τάξη σε διαδικτυακά εκπαιδευτικά παιχνίδια. Τα τελευταία χρόνια, έχουν αναπτυχθεί διάφορα παιχνίδια στα οποία οι παίκτες διδάσκονται τις

στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι παραγωγοί ψευδών πληροφοριών για να τους ταυτοποιήσουν ευκολότερα όταν έρχονται αντιμέτωποι με κομμάτια πληροφοριών στο διαδίκτυο. Παραδείγματα τέτοιων παιχνιδιών είναι:

- Bad News Game (<https://www.getbadnews.com/books/english/>)
- Harmony Square (<https://harmonysquare.game/en>)
- Cat Park (<https://catpark.game/>)
- Go Viral! (<https://www.goviralgame.com/books/go-viral/>)
- Under Pressure (<https://www.getunderpressure.com/>)

2.5 Πράκτορες αλλαγής

Στο δυναμικό τοπίο των σύγχρονων μέσων ενημέρωσης στο οποίο η διάχυτη επιρροή της παραπληροφόρησης αποτελεί σημαντική πρόκληση, είναι επιτακτική η αναγνώριση του κρίσιμου ρόλου που διαδραματίζουν οι λεγόμενοι «πράκτορες της αλλαγής». Οι παράγοντες της αλλαγής είναι οι καταλύτες του μετασχηματισμού: κατασκευαστές ικανοτήτων. Αυτές μπορεί να είναι οικογένειες (μέσω γονικής διαμεσολάβησης), εκπαιδευτικοί, δημοσιογράφοι και υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής/ρυθμιστές. Αυτοί οι παράγοντες αλλαγής μπορούν να συνεργαστούν σε νέους τρόπους διακυβέρνησης που δεν θα πρέπει να είναι μόνο επίσημοι από την κορυφή (θεσμοί) αλλά και ανεπίσημοι από τη βάση προς την κορυφή (δίκτυα). Η ανάπτυξη προγραμμάτων ελέγχου γεγονότων και ειδησεογραφίας δείχνει νέους χώρους που μπορούν να προωθήσουν νέες συνεργασίες. Οι πολίτες και οι δημοσιογράφοι θα πρέπει να συνεργάζονται για την καταπολέμηση των διαταραχών της πληροφόρησης, καθοδηγώντας τις προσπάθειες ελέγχου των γεγονότων.

Οι influencers μπορούν να ασκούν μεγάλη επιρροή μεταξύ των πολιτών και θα πρέπει να ενημερώνονται για πιθανή επιρροή από εταιρείες ή κυβερνήσεις. Ειδικά εάν το κοινό-στόχος τους είναι νέοι, συνιστάται επαγγελματική κατάρτιση ή κώδικας με τον οποίο θα πρέπει να ενεργήσουν.

Οι δημοσιογράφοι έχουν επίσης συνειδητοποιήσει περισσότερο την ανάγκη να επιδείξουν περισσότερη διαφάνεια σχετικά με την αίθουσα ειδήσεων, την κύρια δραστηριότητά τους, τη διαδικασία παραγωγής ειδήσεων, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου ελέγχου των πηγών και των ισχυρισμών. Σήμερα, το κοινό αναμένει την ανταλλαγή επικοινωνίας και όχι μόνο την ανταλλαγή πληροφοριών.

Τα προγράμματα παρέμβασης για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, η τόνωση της κριτικής σκέψης, η καλύτερη κατανόηση της λογικής των μέσων ενημέρωσης, ο ρόλος των δεδομένων και των αλγορίθμων, αποτελούν ζωτικής σημασίας εργαλεία για την αποσυσκευασία των διαταραχών της πληροφορίας.

Υπάρχουν επίσης συστημικοί τρόποι αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης που μπορούν να οδηγήσουν σε πόλωση και περαιτέρω αναστάτωση σε κοινωνίες που πλήττονται ήδη από συγκρούσεις: η δημιουργία ρυθμιστικού πλαισίου ή πρωτοβουλιών συρρύθμισης από κοινού με φορείς των μέσων ενημέρωσης, ή η επαγγελματοποίηση των επιτροπών καταγγελιών σχετικά με τη λειτουργία των μέσων ενημέρωσης, των δημοσιογραφικών συμβουλίων κ.λπ.

Στην Ευρώπη, ο νόμος για τις ψηφιακές υπηρεσίες και ο ευρωπαϊκός νόμος για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης τίθενται σε ισχύ το 2024. Η πρόταση του νόμου για τις ψηφιακές υπηρεσίες παρέχει πρόσθετη προστασία έναντι της αδικαιολόγητης αφαίρεσης από πολύ μεγάλες επιγραμμικές πλατφόρμες (άνω των 45 εκατομμυρίων χρηστών στην ΕΕ)

περιεχομένου μέσω ενημέρωσης που παράγεται σύμφωνα με τα επαγγελματικά πρότυπα. Ο ευρωπαϊκός νόμος για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης θα ενισχύσει τη συντακτική ελευθερία των εταιρειών μέσων ενημέρωσης και θα τις προστατεύσει από αδικαιολόγητα, δυσανάλογα και μεροληπτικά εθνικά μέτρα, προστατεύοντας την πολυφωνία του ευρωπαϊκού τοπίου των μέσων ενημέρωσης. Οι εταιρείες μέσων ενημέρωσης θα επωφεληθούν επίσης από δικαιότερη και πιο διαφανή κατανομή των κρατικών δαπανών διαφήμισης.

Ένα αποθετήριο προγραμμάτων παρέμβασης για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο μπορείτε να βρείτε στο πρόγραμμα Ofcom «[Making Sense of Media](#)»:

Υπάρχουν δύο χρήσιμοι πόροι που αναφέρονται στο έγγραφο σχετικά με την εργαλειοθήκη Ofcom:

- [Ofcom's Media Literacy Research Library](#)
- [Ofcom's Media Literacy Initiatives Library](#)

Έμφαση στο EUROMO, το Euromedia Ownership Monitor.

Πρόκειται για ένα πιλοτικό πρόγραμμα που διεξήχθη από την Ερευνητική Ομάδα Euromedia, η οποία ανατέθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για τη Δημοκρατία, με σκοπό τη διερεύνηση στα ευρωπαϊκά κράτη μέλη των οποίων οι ιδιοκτήτες ελέγχουν τα κορυφαία μέσα ενημέρωσης, το επίπεδο συγκέντρωσης των μέσων ενημέρωσης και τη διαφάνεια των πληροφοριών σχετικά με αυτό. Η μελέτη έχει πλέον ολοκληρωθεί για 15 κράτη μέλη. Το EUROMO παρέχει μια βάση δεδομένων και οπτικοποίηση των διαφόρων εταιρειών μέσων ενημέρωσης και των υποκείμενων δομών ιδιοκτησίας τους και αξιολογεί τη διαφάνεια αυτών των σχέσεων, τόσο στους πολίτες μέσω προσβάσιμων πηγών όσο και στις ρυθμιστικές αρχές. Παρέχει επίσης το πλαίσιο για αυτό το υλικό πηγής με τη μορφή εκθέσεων ανά χώρα. Μια τρίτη συνιστώσα του EUROMO είναι ένα εκπαιδευτικό εργαλείο που απευθύνεται σε άτομα ηλικίας 16 έως 18 ετών, το οποίο αυξάνει την ευαισθητοποίηση σχετικά με τη σημασία της διαφάνειας όσον αφορά την ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης και τις πιθανές συνέπειες για το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης. Εξάλλου, ο ειδησεογραφικός γραμματισμός είναι μια κρίσιμη δεξιότητα για τους νέους.

Η κατευθυντήρια αρχή του EUROMO είναι η σημασία ενός ευρέος φάσματος πληροφοριών για μια υγιή δημοκρατία. Ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών σημαίνει ότι οι πολίτες είναι εκτεθειμένοι σε πληθώρα απόψεων που καθίστανται προσβάσιμες σε αυτούς, δίνοντάς τους την ευκαιρία να διαμορφώσουν μια τεκμηριωμένη γνώμη σχετικά με τα κοινωνικά προβλήματα χωρίς να περικλείονται από μια προοπτική. Η ανησυχία σχετικά με τη συγκέντρωση των μέσων ενημέρωσης και την πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης και η αναζήτηση συγκεκριμένων μέτρων για την προστασία της πολυφωνίας στην Ευρώπη έχουν

μακρά ιστορία. Ακριβώς πριν από 30 χρόνια, στα τέλη του 1992, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε μια Πράσινη Βίβλο για την πολυφωνία και τη συγκέντρωση των μέσων ενημέρωσης. Ένα δεσμευτικό κείμενο με τη μορφή οδηγίας σχετικά με την εναρμόνιση στον τομέα αυτό δεν υλοποιήθηκε, παρά τις διάφορες διαβουλεύσεις της Επιτροπής. Αυτή η αποτυχημένη προσπάθεια για μια ισορροπημένη προσέγγιση στις διάφορες ευρωπαϊκές αγορές μέσων ενημέρωσης δείχνει τις πολιτικές ευαισθησίες που περιβάλλουν αυτό το ζήτημα. Οι διαδοχικές διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να συμπεριληφθούν οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όλες οι αγορές νέων μέσων ενημέρωσης με τα δικά τους τρωτά σημεία, έχουν μειώσει μόνο τη σκοπιμότητα μιας τέτοιας πράξης εξισορρόπησης.

Οι ειδήσεις και οι πληροφορίες είναι πανταχού παρούσες, αλλά το να είναι σε θέση να διακρίνει μεταξύ ποιότητας και πολτού, μεταξύ αληθούς και «ψευδούς» είναι αυτό που μετράει. Η [εκπαιδευτική εργαλειοθήκη του EUROMO](#) σχετικά με την ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης υπογραμμίζει την ανάγκη για διαφάνεια στο θέμα αυτό. Η εργαλειοθήκη είναι ήδη διαθέσιμη σε εννέα γλώσσες.

Υπάρχει συνεχής ανάγκη στενής παρακολούθησης της χρηματοδότησης και των δομών ιδιοκτησίας των μέσων ενημέρωσης ως προϋπόθεση για την αξιολόγηση των υφιστάμενων πολιτικών και την αποτελεσματική ανάπτυξη νέων. Βλ. εκεί, 30 χρόνια αργότερα, την κρίσιμη σημασία του σχεδίου δράσης για την ευρωπαϊκή δημοκρατία (2020) και του ευρωπαϊκού νόμου για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης (2022) ως ενισχυμένης, ανανεωμένης προσπάθειας για την ενθάρρυνση της πολυφωνίας των μέσων ενημέρωσης και την ενίσχυση του ελέγχου της ιδιοκτησίας και της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης.

Υπάρχουν συστημικοί τρόποι αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης που μπορούν να οδηγήσουν σε πώλωση και περαιτέρω αναστάτωση σε κοινωνίες που πλήττονται ήδη από συγκρούσεις. Παράλληλα με τη δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου, οι πρωτοβουλίες συρρύθμισης από κοινού με τους φορείς των μέσων ενημέρωσης, η επαγγελματοποίηση των επιτροπών καταγγελιών σχετικά με τις επιδόσεις των μέσων ενημέρωσης, τα συμβούλια δημοσιογραφίας κ.λπ. είναι επωφελείς πορείες. Παραπέμπουμε επίσης τον αναγνώστη στον νόμο για τις ψηφιακές υπηρεσίες.

2.6 Αναφορές

- A toolkit for evaluating media literacy interventions.* (2023, March 16). Ofcom.
<https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit>
- Benkler, Y., Farris, R., & Roberts, H. (2018). *Network Propaganda: manipulation, disinformation, and radicalization in American politics.*
<https://library.oapen.org/bitstream/20.500.12657/28351/1/9780190923624.pdf>
- Bennett, W. L., & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), 122–139.
<https://doi.org/10.1177/0267323118760317>
- Benson, P. L., Mannes, M., Pittman, K., & Ferber, T. (2004). Youth development, developmental assets, and public policy. *Handbook of adolescent psychology*, 781-814. <https://doi.org/10.1002/9780471726746.ch25>
- Braddock, K. (2014). The utility of narratives for promoting radicalization: The case of the Animal Liberation Front. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 8(1), 38–59.
<https://doi.org/10.1080/17467586.2014.968794>
- Business.gov.nl. (2023). EU Digital Services Act (DSA) brings new rules for digital service providers. *business.gov.nl*. https://business.gov.nl/amendment/digital-services-act-dsa/?gclid=CjwKCAjwp8OpBhAFEiwAG7NaEsrcAaR7SffDRd9jOerC4Z-PeUBz-aeaMOI4TLe3fzmtHW9Quy8IEBoCvoEQAvD_BwE
- Campelo, N., Oppetit, A., Neau, F., Cohen, D., & Bronsard, G. (2018). Who are the European youths willing to engage in radicalisation? A multidisciplinary review of their psychological and social profiles. *European Psychiatry*, 52, 1–14.
<https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2018.03.001>
- Cankor, E. & Noor, S. (2021). *Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen. Een inventarisatie van interventies gericht op het versterken van weerbaarheid van individuen en gemeenschappen.* Utrecht: Movisie. From <https://www.socialestabiliteit.nl/publicaties/rapporten/2021/04/22/rapport-weerbare-individuen-weerbare-gemeenschappen>
- Carr, A. (2015). *The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology.* In *Routledge eBooks*. <https://doi.org/10.4324/9781315744230>

Eldredge, L. K. B., Markham, C. M., Ruiters, R. A., Fernández, M. E., Kok, G., & Parcel, G. S. (2016). *Planning health promotion programs: an intervention mapping approach*. John Wiley & Sons.

Euromedia Ownership Monitor. (2023, October 18). *Media literacy resources - Euromedia Ownership Monitor*. <https://media-ownership.eu/media-literacy-resources/>

Frau-Meigs, D. (2022). How disinformation reshaped the relationship between journalism and media and information literacy (MIL): Old and new perspectives revisited, *Digital Journalism*, 10(5), 912-922, <https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2081863>

Helsper, E., & Schneider, L. (2021). *The yDSI – Measuring Young People’s Skills and Knowledge*. <https://yskills.eu/the-ydsi-measuring-young-peoples-digital-skills-and-knowledge/>

Helsper, E.J., Schneider, L.S., van Deursen, A.J.A.M., & van Laar, E. (2020). *The youth Digital Skills Indicator: Report on the conceptualisation and development of the ySKILLS digital skills measure*. KU Leuven, Leuven: ySKILLS. <https://zenodo.org/record/4608010#.ZCr8AuxBwUY>

Henretty, J. R., Levitt, H.M. (2010). The role of therapist self-disclosure in psychotherapy: A qualitative review. *Clinical Psychology Review*, 30(1), 63-77. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.09.004>

Kruit, L. (2021). *Inzet van eigen ervaringen. Bij sociaal werk*. Noordhoff.

Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and psychopathology*, 2(4), 425-444. <https://doi.org/10.1017/S0954579400005812>

Media literacy initiatives library. (2023, March 16). Ofcom. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit/initiatives-library>

Media literacy research library. (2023, March 16). Ofcom. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit/research-library>

- Mulder, P. (2015). *McClelland Theory of Motivation*. Retrieved [insert date] from Toolshero: <https://www.toolshero.com/psychology/mcclelland-theory-of-motivation/>
- Mutsaers, P., & Demir, S. (2020). *Handen ineen voor meer veerkracht bij jongeren. Preventie van radicalisering en polarisatie: een literatuuronderzoek naar beleid, prioriteiten, programma's en samenwerkingspartners*, Platform JEP. From <https://www.platformjep.nl/binaries/platformjep/documenten/publicaties/2020/04/20/handen-ineen-voor-meer-veerkracht/JEP+Handen+ineen-Veerkracht-DEF.pdf>.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American journal of community psychology*, 41, 127-150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- Peeters P. & Westen K. (2021). *Behandelen met eigen ervaring. Onbewust bekwam!?* SWP.
- Ranstorp, M. (2016). *The root causes of violent extremism*. Ran issue paper, 4 January 2016 Taken from Sieckelinck, S., & Gielen, A. J. (2018). *Protective and promotive factors building resilience against violent radicalisation*. Ran issue paper, April 2018 from [https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files_en?file=2020-09/ran_paper_protective_factors_042018_en.pdf](https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/en?file=2020-09/ran_paper_protective_factors_042018_en.pdf)
- Ruiz, C. D., & Nilsson, T. (2022). Disinformation and Echo Chambers: How disinformation circulates on social media through Identity-Driven controversies. *Journal of Public Policy & Marketing*, 42(1), 18–35. <https://doi.org/10.1177/07439156221103852>
- Russell, P. (2019) Be Media Smart: A National Media Literacy Campaign for Ireland. *Journal of Information Literacy*, 3(2), p. 272-275, ISSN 1750-5968. doi: <https://doi.org/10.11645/13.2.2715>.
- Scheffer, M. & Alphen, S. van (2021). *Praktische handvatten voor het inzetten van ervaringskennis*. www.ervaringskennisinzetten.nl
- Schnellbacher, J., & Leijssen, M. (2009). The Significance of Therapist Genuineness From the Client's Perspective. *Journal of Humanistic Psychology*, 49(2), 207–228. <https://doi.org/10.1177/002216780832360>

- Security, C. C. F. C. (2022, February 23). *How to identify misinformation, disinformation, and malinformation (ITSAP.00.300)* - Canadian Centre for Cyber Security. Canadian Centre for Cyber Security.
<https://www.cyber.gc.ca/en/guidance/how-identify-misinformation-disinformation-and-malinformation-itsap00300>
- Sieckelink, S., & Gielen, A. J. (2020). *Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren. Inzetten op beschermende factoren*. Platform JEP. Den Haag: Expertise-unit Sociale Stabiliteit, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
<https://www.platformjep.nl/documenten/publicaties/2020/02/03/veerkracht-bevorderen-bij-opgroeiende-jongeren>
- Sonneveld, J. (2022). *Benutten van ervaringskennis in het jongerenwerk. Literatuurverkenning*. Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Stephens, W. O., Sieckelink, S., & Boutellier, H. (2021). Preventing Violent Extremism: A Review of the Literature. *Studies in Conflict & Terrorism*, 44(4), 346–361. <https://doi.org/10.1080/1057610x.2018.1543144>
- The Poynter Institute. (n.d.). *International Fact-Checking Network - Poynter*. Poynter.
<https://www.poynter.org/ifcn/>
- Van Wonderen, R. (2023). *Rechts-extremistische Radicalisering op Sociale Media Platformen*. Verwey-Jonker Instituut.
- Van Wonderen, R. (2023). *Richtlijn / onderbouwing Radicalisering*. Verwey-Jonker Instituut.
- Van Wonderen, R. & Peeters, M. (2021). *Werken aan weerbaarheid tegen desinformatie en eenzijdige meningsvorming. Evaluatie lesprogramma Under Pressure*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2022/04/120550_Werken-aan-weerbaarheid-tegen-desinformatie-eenzijdige-meningsvorming.pdf.